

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
CYRILOMETODĚJSKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA

Katedra pastorální a spirituální teologie

Pavel Bureš

Proměna pastorační situace české katolické
církve po II. vatikánském koncilu

Diplomová práce

Vedoucí práce: ThLic. Michal Umlauf

Obor: Křesťanská výchova

OLOMOUC 2010

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracoval
samostatně s využitím uvedených pramenů a literatury.

V Olomouci dne 10. listopadu 2011. ....

Děkuji ThLic. Michalu Umlafovi za odborné vedení práce a mnoho
cenných rad a podnětů.

Obsah

Úvod.....	5
1. Charakteristika a vývoj Druhého vatikánského koncilu	7
1.1. Předkoncilní období	10
1.2. Koncilní období.....	12
1.3. Výsledky koncilu	19
2. Implementace závěrů koncilu v českých a moravských zemích v letech 1965 - 1989	30
2.1. Církev v totalitním Československu	30
2.2. Kroky k naplnění koncilních změn	34
2.3. Pražské jaro	38
2.4. Dílo koncilové obnovy	41
2.5. Desetiletí duchovní obnovy národa.....	44
Závěr	46
Anotace.....	51
Annotation	52
Bibliografie	53
Použité elektronické publikace a internetové zdroje	54
Seznam zkratk a značek	55

Úvod

Katolická církev již od svého počátku nabývala na významu, a to nejen z hlediska víry, ale i vzdělanostního, kulturního či sociálního. Pastorační služba, jakožto působení církve z inspirace evangelia, je jednou z nejvýznamnějších forem zprostředkování lidem cesty k Bohu, je službou církve vyrůstající z jejího základního tajemství a poslání. V dnešní české společnosti označované jako „ateistická“ a navíc v jakési „konkurenční nabídce“ alternativních filozofických či náboženských proudů je význam pastorační činnosti stále aktuálnější.

Druhý vatikánský koncil měl významný vliv na vědomí církve a její obnovu, snad nejviditelněji transformovanou v liturgii. Nicméně výrazných změn v myšlení církve došlo jak v oblasti pastorálního tak pastoračního působení katolické církve. Papežem Janem XXIII. deklarované „aggiornamento“, přizpůsobování se současnému světu otevřelo možnosti oživení, jak vnitřní tak vnější a stalo se významným mezníkem a historickou zkušeností katolické církve.

O to víc to platí v dnešní turbulentní době, stále se měnícím světě a společnosti, kdy jeden řád je střídán jiným bez logického vysvětlení či důsledků, kdy člověk samotný v tomto světě a době tápe a bojí se, avšak hledá, či se snaží najít své duševní uspokojení. Právě v této době, kdy došlo k velké sekularizaci, kdy křesťanská morálka již není základním, obecně uznávaným hodnotovým systémem, je pro současnou pastorační službu velkou výzvou najít řešení a odpovědi, na potřeby současných lidí.

„Co vše musí obsahovat teologie obnovy činnosti církve jako takové v epoše myšlenkového vakuu po pádu totalitních ideologií; navíc v epoše změn

*životních smyslů a dosavadní čtení lidských dějin doprovázených ztrátou paměti.*¹

Proto tato práce je jakýmsi objevováním učení Druhého vatikánského koncilu a obohacování se činností církve.²

Cílem této práce je popis a charakteristika implementace výsledků II. vatikánského koncilu v období náboženské nesvobody totalitního Československa a jejich vliv na pastorační situaci české katolické církve. Především pak půjde o zdůraznění událostí, které měly význam pro recepci Druhého vatikánského koncilu. V této souvislosti považujeme za nezbytné seznámit s důvody vzniku Druhého vatikánského koncilu a jeho průběhem. Východiskem popsání pokoncilních změn jsou dokumenty přijaté na Druhém vatikánském koncilu, zejména pak jeho čtyři konstituce a to, jak se tyto konstituce a ostatní dokumenty projeví, či odrazily na pastorační činnosti v Čechách a na Moravě.

Vzhledem k charakteru a cíli této práce považujeme za vhodné, strukturovat práci do dvou základních částí; kdy první, řekněme obecná a východisková, se věnuje Druhému vatikánskému koncilu, okolnostem jeho svolání, jeho průběhu a zejména pak výsledkům, tedy dokumentům a závěrům v nich obsaženým. Průběh naplňování a situace v tehdejší Československu, jsou pak východiskem pro popsání pastorační situace české katolické církve a její proměny. Nicméně si již zde, na tomto místě dovoluujeme upozornit, že zejména vzhledem k složitosti tehdejší politické situace a v kontextu sociálních a dalších problémů té doby, nepůjde o nějakou kritiku, či obhajobu historické perspektivy a dalších okolností.

Snahou tedy bylo, utřídit okolnosti, které proměnily katolickou církev, v nábožensky nesvobodné době a byly tak základem, pro pastorační činnost ve svobodném státě. Pro první část práce jsou výchozí literaturou Dokumenty druhého vatikánského koncilu a to převážně konstituce *Gaudium et spes*, *Lumen gentium*, *Sacrosanctum Concilium* a *Dei verbum*. Tyto dokumenty považujeme za stěžejní pro interpretaci koncilních změn. Výraznou podporou zmiňovaných historických

---

¹ AMBROS, P., Úvod k českému vydání. In: Špidlík, T. - Rupnik I. M., *Nové cesty pastorální teologie. Krása jako východisko*. Velehrad: Refugium Velehrad-Roma, 2008, s. 13-14.

² Srov. AMBROS, P., Úvod k českému vydání. In: Špidlík, T. - Rupnik I. M., *Nové cesty pastorální teologie. Krása jako východisko*. Velehrad: Refugium Velehrad-Roma, 2008, s. 15.

okolností je kniha Otto Hermanna Pesche, Druhý vatikánský koncil 1962 -1965. Druhá část převážně čerpá z knihy Aleše Opatrného, Kardinál Tomášek a pokoncilní proměna pražské arcidiecéze. Velkou podporou je také sborník ze symposia k10. výročí úmrtí kardinála Tomáška a ke 40. výročí zahájení 2. vatikánského koncilu. Historickou oporu, druhé části nacházíme v publikacích Jiřího Hanuše a Petra Fialy, kteří se tématem Druhého vatikánského koncilu a obdobím nesvobody v Československu zabírají.

1. Charakteristika a vývoj Druhého vatikánského koncilu

V následujících kapitolách se pokusíme seznámit s vývojem událostí, které vedli k historickým změnám katolické církve. Nejdříve se budeme zabírat stavem církve před Druhým vatikánským koncilem, posléze navážeme na průběh koncilu a v poslední části se obeznámíme, alespoň s těmi nejdůležitějšími koncilními dokumenty.

Na začátku této kapitoly, chceme stručně obeznámit, s podstatnými skutečnostmi, co vůbec je koncil.

Koncil, je definován jako shromáždění církevních představitelů, většinou biskupů, kteří na koncilu jednají o církevních záležitostech a vydávají nařízení, ze závěrů jednání. Jestliže se sejde reprezentace celé církve a koncil je svolán, řízen a potvrzen papežem, hovoříme o ekumenickém koncilu. Slova ekumenický koncil, je třeba chápat v původním smyslu, tedy jako obecný, zastoupený celou církevní reprezentací. Nelze jej tedy spojovat se snahami církví po vzájemném sblížení a jednotě. Jde tedy, o záležitost výhradně katolické církve. Přesto zástupci jiných církví byli na koncil pozváni jako pozorovatelé. Koncily neboli synody, se v katolické církvi scházejí i na nižších úrovních, např. biskupské konference. Ekumenický koncil, tak svými prvky připomíná jakýsi celosvětový parlament, např. kuloárními návrhy podoby dokumentů nebo formou hlasování. Jinak se od parlamentu v podstatných věcech velmi liší. Členové koncilu se nevolí, ale stávají se na základě své funkce, do níž bývají jmenováni. Vedle biskupů, bývají účastníky také představitelé řádů, zatímco teologové, mívají jenom poradní hlas. Koncil se také nesvolává pravidelně, ale většinou jsou jeho příčinou mimořádné podněty. Mezi

koncily tak může uplynout několik let, stejně tak i několik staletí. Stejně tak, není koncil správní autoritou, ale vykonává učitelský úřad církve, který mu byl svěřen Kristem. Odpovědnost, tak nesměřuje pouze směrem k lidu, tedy pomyslně směrem dolu, ale především směrem ke Kristu.³

Podíváme-li se hlouběji do historie vzniku koncilů, už od samého začátku se církev setkávala s potížemi, nejen od svého okolí, ale také s problémy uvnitř církve. Rozpory ve věrouce a krizi autority, musela řešit už raná církev svoláním shromáždění. Dokládá to ostatně shromáždění, které se uskutečnilo v Jeruzalémě a řešilo spor o tom, zda mají být pohano-křesťané vázáni Mojžišovým zákonem (*Sk. 15,6-29*).⁴

Toto shromáždění mělo poměrně daleko k ekumenickým koncilům, ale má i něco společného, a to potřebu řešit problémy. Co se týče Druhého vatikánského koncilu, je problém obtížné pojmenovat, nejjednodušeji by se dal nazvat, jako nesrozumitelnost církevního života v dané době. Svolání koncilu, neodmyslitelně se sebou spojuje shromáždění autorit, kompetentních řešit problémy. V pozdějších dobách funkci apoštola a případně zástupců církevní obce zastupují biskupové. To, že vznikla církevní hierarchie, lze pozorovat až v poapoštolské době, nelze ovšem opomenout důležitost Petrova primátu pro celou církev. Spíše než nepřetržitou tradici předávání apoštolského povolání, je reálnější vidět církevní hierarchii ve spojení s místními církvemi, které si ze svého středu volili biskupy. Nicméně prvotní shromáždění biskupů, fungovala převážně na místní úrovni sousedících církevních obcí. Potřeba shromáždění biskupů ekumenické církve, tedy řeckého i římského světa, vyvstala, až když bylo křesťanství uznáno státním náboženstvím, roku 313 za vlády Konstantina Velikého.⁵

Od doby osvícenství se církev v důsledku konzervativního přístupu a jisté rigidnosti postupně uzavírala. Do té doby hrála církev ve společnosti důležitou roli. Po Velké francouzské revoluci tuto roli přebírá revoluční vidění světa. Církev tedy přestává být důležitou pro svět, ale pouze žije ve světě, kterým je „*tolerována*“. Je nutné si uvědomit, že církev od druhé poloviny devatenáctého století necítila

---

³ Srov. PESCH, O. H., *Druhý vatikánský koncil 1962-1965: příprava, průběh, odkaz*. Praha: Vyšehrad, 1996, s. 35-36.

⁴ Srov. KÜNG, H., *Malé dějiny katolické církve*. Brno: Barrister & Principal, s. 20.

⁵ Srov. JEDIN, H., *Malé dějiny koncilů*, [online]. Praha, 12. 10. 2007, [cit. 2. listopadu 2011]. Dostupné na WWW: <<http://revue.theofil.cz/revue-clanek.php?clanek=144>>.

přílišnou potřebu komunikovat se světem, usilovala spíše o posílení vlastní identity a budování dokonalé společnosti uvnitř. Překotný vývoj, který v tomto období hýbal světem, reflektovala pouze omezeně. Církev vyjadřovala svá stanoviska k válkám, hospodářskému vývoji a sociálním problémům. (Počínaje papežem Lvem XIII., na přelomu devatenáctého a dvacátého století, vznikaly sociální encykliky.) Pius X. a Benedikt XV. čelili podle svých možností první světové válce, Pius XII. zase druhé.⁶

Jednou z příčin špatné komunikace a uzavírání se před světem, můžeme vidět v dogmatu o papežské neomylnosti, vyhlášeném v samostatné konstituci, *Pastor aeternus* z 18. července 1870. Toto dogma, které mělo být původně součástí dokumentu o církvi *De Ecclesia*, bylo špatně chápáno jak katolíky, tak také pravoslavnou církví, což nikterak nepřispělo k ekumenickým vztahům. V katolické církvi vyhlášení papežské neomylnosti zavedlo příčinu, k odtržení nesouhlasících kněží a vzniku starokatolické církve, která uznala jen prvních sedm ekumenických koncilů podobně jako pravoslavní.⁷ Jak chápat tuto konstituci?:

„papežský výrok „ex cathedra“ má právní účinnost a vyžaduje vnitřní i vnější poslušnost. Rozhodující je totiž toto: Jestliže již slavnostní rozhodnutí ve věcech víry se vydávají ve formě zákonů, pak nemůže být nepřiměřené, jestliže se i jiná stanoviska magisteria vydávají v právní podobě, když už ne ve formě zákonů (cannones), tak alespoň ve formě právních nařízení. V každém případě mají vždy důsledky, které je možno prosadit církevněprávními nebo dokonce státními církevněprávními prostředky – odvolání proti nim neexistuje.“⁸

Už méně známým dokumentem prvního vatikánského koncilu je konstituce o katolické víře, *Dei Filius* z 24. dubna 1870, která definuje možnost poznání Boží existence rozumem. Formuluje tak, vztah náboženství a rozumu, ale zároveň uvádí, že pro poznání vyšších pravd víry jako Boží trojice, je nutno nadpřirozeného světla víry, tedy Božího zjevení.⁹

---

⁶ Srov. PESCH, O. H., *Druhý vatikánský koncil 1962-1965: příprava, průběh, odkaz*. Praha: Vyšehrad, 1996., s. 42-49.

⁷ Srov. JEDIN, H., *Malé dějiny koncilů*, [online]. Praha, 12. 10. 2007, [cit. 2. listopadu 2011]. Dostupné na WWW: <<http://revue.theofil.cz/revue-clanek.php?clanek=1293>>.

⁸ PESCH, O. H., *Druhý vatikánský koncil 1962-1965: příprava, průběh, odkaz*. Praha, Vyšehrad 1996, s. 46.

⁹ Srov. JEDIN, H., *Malé dějiny koncilů*, [online]. Praha, 12. 10. 2007, [cit. 2. listopadu 2011]. Dostupné na WWW: <<http://revue.theofil.cz/revue-clanek.php?clanek=1293>>.

1.1. Předkoncilní období

Už papež Pius XII. chtěl připravit koncil, viděl totiž, že se situace ve světě po Druhé světové válce změnila. Proto započal přípravné práce, které však již nedokončil. Před ním, papež Pius XI. uvažoval o dokončení Prvního vatikánského koncilu, který byl neformálně přerušen v roce 1870, kvůli vypuknutí Prusko-rakouské války. Jeho pokračování nebylo možné díky ještě horším válkám první poloviny dvacátého století. K formálnímu ukončení Prvního vatikánského koncilu tedy došlo až v roce 1960, to už bylo jasné, že není možné navázat tam, kde byl koncil přerušen.

Je třeba si připomenout a vysvětlit, jaký měla na sebe pohled církev před koncilem, jak jej definoval teolog Robert Bellarmin:

„Církev je spojení lidí, shromážděné vyznáním téže křesťanské víry a účastí na týchž svátostech, pod vedením právoplatných pastýřů, a zvláště jediného Kristova náměstka, římského biskupa.“¹⁰

Tato definice před samotným vatikánským koncilem dostala jistých změn. Hlavní, je zde posun od vnější struktury k tajemství. Objevuje se model církve jako těla Kristova, který ve své encyklice *Mystici corporis Christi* z roku 1943 potvrzuje i papež Pius XII. Prakticky se projevuje především v liturgickém hnutí, biblickém hnutí, hnutí katolické mládeže a dalších aktivitách, které překračovali obvyklý rámec církevní struktury. V padesátých letech 20. století začalo vznikat v církvi nové hnutí, které nelpělo na doslovném a přísně dogmatickém lpění, na výkladu Bible. Hlavními osobnostmi tohoto nového liberalismu, byli Yves Congar, Karl Rahner a John Courtney Murray. Velkou zásluhu na obnově a snaze o návrat ke kořenům křesťanství, ať už k církevním otcům nebo Písmu měl nynější papež Benedikt XVI. (*Joseph Ratzinger*) a Henri de Lubac.¹¹

Nejviditelnější změnou Druhého vatikánského koncilu, byla liturgie, nešlo jen přiblížení současné době, ale také snaha o lepší zakořenění všech věřících v církvi. Předkoncilní forma mše se konala zády k věřícím, kteří směli naslouchat jen některým jejím částem. Kněz byl vysluhovatelem, který mši četl obvykle

---

¹⁰PESCH, O. H., *Druhý vatikánský koncil 1962-1965: příprava, průběh, odkaz*. Praha: Vyšehrad, 1996. s. 136.

¹¹Srov. *Ibid.*, s. 137.

doslova. Věřící se sice účastnili bohoslužby, v žádném případě se nejednalo o skutečné společenství Božího lidu, které by odráželo Kristův záměr a praxi rané církve. Tato forma liturgie, byla dána liturgickou reformou papeže Pia V., ten vydal v roce 1570, po tridentském koncilu Římský misál- „*Missale Romanum*“, kterým sjednotil do té doby značně různorodé formy mešního ritu. Tato reforma znamenala ustanovení mnoha pozoruhodných liturgických předpisů, mezi nimi např. šíří rozpětí rukou při pozdravu „*Pán s vámi*“- „*Dominus vobiscum*“, nebo hlasitost vyslovení Kristových slov při ustanovení eucharistie, tak, aby je mohli slyšet jen nejbližší okolostojící. Přesné role při liturgickém dění měli i příslušující, schola a věřící. Toto uspořádání liturgie, mělo několik důsledků, do značné míry vedlo ke zploštění významu liturgie pro věřící, kteří byli tak odsouzeni do role diváků. Klesal zájem věřících přijímat eucharistii, zcela se vytrácelo Boží slovo. Pozitivním důsledkem tohoto stavu byl naopak rozvoj lidového zpěvu, z tohoto pokladu čerpá česká církev dodnes. Neúnosnost tohoto stavu, si uvědomovali teologové už od 17. století, často poukazovali na skutečnost, že zejména nedělní shromáždění věřících je příležitostí, kterou by měli duchovní uchopit také pastoračně. Odsloužit obřad bez vzájemné komunikace považovali za nevhodné. Už v této době se objevovali návrhy na další formy liturgie, které by věřící zapojili více do dění, např. bohoslužby slova. Tyto snahy se zřetelně objevovali na začátku 20. století, kdy rostlo takzvané liturgické hnutí, které podpořil také papež Pius X. V jeho rámci vznikali překlady liturgických knih do národních jazyků, propagovala se eucharistie. Vznikali nové předpisy pro modlitbu breviáře a podobně. Podporou těchto snah v církvi, byla již zmiňovaná encyklika *Mystici Corporis Christi* a v roce 1947 zveřejněná encyklika *Mediator Dei* papeže Pia XII.¹²

Jak vypadala liturgie v předvečer Druhého vatikánského v běžné katolické farnosti, popisuje německý teolog Otto Hermann Pesch.

„V 7.00 nejpozději „ranní (mše)“ - většinou ve formě „tiché mše“ podobně jako ve všední dny a bez kázání. V 9.00 „dětská mše“ co do formy se těšila méně přísným požadavkům a byla svobodnější. V 10.30 „slavná nebo velká hrubá mše“. Byla to oficiální farní bohoslužba s kázáním. Klášterní

---

¹² Srov. PESCH, O. H., *Druhý vatikánský koncil 1962-1965: příprava, průběh, odkaz*. Praha: Vyšehrad, 1996, s. 111-116.

kostely v příslušné farnosti nesměli slavit podle předpisů církevního práva svou hlavní bohoslužbu v témže čase. V 11.30 nebo i ve 12.00 „pozdní mše“ většinou jako zpívaná mše s kázáním, ovšem před zrušením postních předpisů často bez přijímání věřících, neboť podle zkušeností k přijímání nikdo nechodil, protože už byli všichni po snídani. Poslední mši navštěvovali hlavně nedělní spáči, kterým bylo všechno to „liturgické tlachání“ tak jako tak jen na obtíž a chápali je jako nějaké farářské vrtochy. A nedělních spáčů bývalo hodně, protože tehdy nebyvaly volné soboty běžné. V 17.00 nebo v 18.00 pobožnost zhruba půlhodinová, uzavřená „svátostným požehnáním“, tj. požehnáním monstrancí s konsekrovanou hostií. Místo pobožností bývala od konce padesátých let večerní mše (v takovém případě bylo eventuálně o jednu dopolední mši méně). Pokusy o spojení nedělní večerní mše s pobožností rychle odumřely, neboť nutně bohoslužbu prodlužovaly, a také farář chce jednou týdně mít volný večer.“¹³

1.2. Koncilní období

Myšlenka na uskutečnění koncilu byla poprvé ohlášena na svátek Obrácení svatého Pavla¹⁴ roku 1959, v bazilice svatého Pavla za hradbami. Tři roky trvalo období přípravných procesů, které umožnily hladký průběh zahájení a konání koncilu.

Koncilní otcové od samého zahájení jednání nepochybovali o tom, že jeden z dokumentu, bude oslovovat nejen věřící, ale bude také usilovat o pojmenování situace církve v současném světě. Velkou inspirací byla řeč Jana XXIII., ze září 1962, tedy měsíc před zahájením koncilu. Papež zde rozlišil vitalitu církve dovnitř, (*ad intra*) a vitalitu církve navenek, (*ad extra*). To znamená, že se církev má zasazovat o rovnost všech národu, ve výkonu všech práv a povinností, o obhajobu posvátnosti manželství, o sociální odpovědnost o méně vyvinuté země. Čímž se

---

¹³PESCH, O. H., *Druhý vatikánský koncil 1962-1965: příprava, průběh, odkaz*. Praha: Vyšehrad, 1996, s. 117-8.

¹⁴ 25. 1. 1959.

církev musí ukázat jako církev všech, zejména chudých, o nesprávnosti sociálního života, o mír mezi národy.¹⁵

Církev chtěla představit sebe samu nikoliv v dřívějších obrazech triumfu a pozlátka, ale jako skromné společenství usilující o slávu mimo tento svět. To bylo také důvodem, proč se původní schéma o církvi dostalo do zdrcující kritiky od koncilních otců. Charakter současné církve odráží osmý článek konstituce *Lumen gentium*, v němž se hovoří o církvi viditelné a duchovní.¹⁶

Vývoj konstituce nebyl nikterak jednoduchý a prošel třemi přepracováními. Prvotní koncept schématu o církvi nepřinášel příliš nového, byl spíše potvrzením vertikálního chápání církve tedy shora dolů. I když přinášel nové myšlenky zejména ve výpovědích o laicích nebo ekumenismu setkal se u moderně smýšlejících účastníků koncilu se zdrcující kritikou. Kromě strohého právníckého jazyka mu vytýkali absenci spásně dějinného rozměru církve, setrvávání se slavomamu a blouznění o prestiži. Následovala práce na druhém konceptu, který měl tyto námitky zohlednit a zahrnout pozměňovací návrhy. Základní požadavek byl jasný nehovořit o církvi triumfující, ale chudé také chudých, trpící a putující.¹⁷

„Církev je příliš málo chápána v nových perspektivách, které přece vůbec nemusí být v rozporu se starými: nedostatečně se chápe jako společenství, nadměrně jako společnost. Včera byla církev nazírána především jako instituce, dnes ji však zkoušíme jako společenství. Včera jsme především hleděli na papeže, dnes však vidíme biskupa ve spojení s papežem. Včera jsme hleděli na jednotlivého biskupa, dnes však na celek sboru biskupů. Včera vyzdvihovala teologie význam hierarchie, dnes objevuje Boží lid. Včera říkala především, co rozděluje, dnes říká, co spojuje. Včera meditovali teologové především nad vnitřním životem církve, dnes vidí církev obracející se k okolnímu světu.“¹⁸

---

¹⁵ Srov. PESCH, O. H., *Druhý vatikánský koncil 1962-1965: příprava, průběh, odkaz*. Praha: Vyšehrad, 1996, s. 95, 308.

¹⁶ Srov. LG, 8.

¹⁷ Srov. PESCH, O. H., *Druhý vatikánský koncil 1962-1965: příprava, průběh, odkaz*. Praha: Vyšehrad, 1996, s. 138-145.

¹⁸ *Ibid.*, s. 142.

Věřoučná konstituce *Lumen gentium* byla schválena 21. listopadu 1964, hlasovalo pro ni 2151 koncilních otců, proti bylo jen 5. Je klíčem, k pochopení ducha Druhého vatikánského koncilu. Z ní vycházejí i další dokumenty, které zahrnují jednotlivé části života církve a jednotlivých křesťanů.¹⁹

Dalším důležitým pojmem koncilu je tradice, jako pramen Zjevení v katolické církvi. Už Tridentýský koncil reagoval na protestantský požadavek řídit se písmem, *sola Scriptura*²⁰. Vyhlášením nauky, že zjevení katolické církve je čerpáno ze dvou zdrojů, z psaných knih a nepsaných tradic. Právě tradicí jsou zdůvodněna mariánská dogmata 19. a 20. století o neposkvrněném početí a nanebevzetí. Je proto pochopitelné, že diskuze o tradici jako zdroji nauky katolické církve, byla bedlivě sledována mezi nekatolickými křesťany.²¹ Tímto významným dokumentem, který pojednává o hodnotě Písma pro učení církve a teologii, je věroučná konstituce o Božím zjevení *Dei verbum*. Komentátoři koncilu většinou neskrývají rozpaky nad podobou této konstituce, která odráží různé názorové proudy mezi koncilními otci a z nich tvoří kompromis.²²

„Tato konstituce je snad nejméně vyrovnaným dokumentem koncilu - s logickými slabými, ba rozpory jen s námahou zakrytými. Text je to ostatně velmi krátký - některé dekryty jsou delší než tato konstituce. Kdo čte tento text bez předchozí informace, naráží stále znovu na otázku: Co vlastně chtějí autoři říci? Občas se zdá, že udělají dva kroky vpřed a potom nejméně půl druhého kroku zpět. Co z toho potom vyjde a co je takřka tím nejlepším, co mohlo za daného stavu věci vyjít, je, že všechno zůstává otevřené, takže diskuze může pokračovat.“²³

Citovaná kritika není odsouzením práce církevních otců, ale byla natolik různorodá, že tehdejší doba nenazrála k vydání konkrétnějšího řešení. Rozsah problematiky, kterou se koncil snaží zahrnout je skutečně velmi široký, počínaje diskusí o historické pravdivosti Písma, přes vztah k učitelskému úřadu církve,

---

¹⁹ RAHNER, K., Úvod k věroučné konstituci o církvi *Lumen gentium*. In: *Dokumenty II. vatikánského koncilu*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002, s. 31.

²⁰ Pouze písmo.

²¹ Srov. PESCH, O. H., *Druhý vatikánský koncil 1962-1965: příprava, průběh, odkaz*. Praha: Vyšehrad, 1996, s. 269.

²² Srov. *Ibid.*, s. 264.

²³ *Ibid.*, s. 264.

debatu o pramenech Božího zjevení a apoštolské tradice, až k samému užívání Božího slova v katolické církvi. Je třeba zdůraznit, že většina bodů se objevila už v době předcházející koncilu, tedy v době, kdy pozvolna opouštěla svou strnulost, v níž setrvala téměř čtyři století. Stalo se tak na základě angažovanosti a uvědomění mnoha lidí uvnitř církve. Jedním z dokladů je i biblické hnutí, které se od počátku 20. století rozvíjelo, především mezi katolickou mládeží. Vedlo k rostoucí oblibě i znalosti písma, mezi řadovými věřícími.²⁴ „Denní četba písma se stala požadavkem vědomě prožívané víry a byla rozšiřována a popularizována především v hnutí mládeže.“²⁵

Zde je možné vidět paralelu v hnutí ekumenickém a liturgickém, která se rozvíjela přibližně ve stejné době a podobným způsobem, většinou v provázanosti s biblickým hnutím. Významným prvkem byl rozvoj historicko-kritické metody výkladu Bible, který zpočátku rozvíjeli protestantští teologové. Tento způsob vedl k zasazování biblického textu do konkrétního historického rámce, do kontextu probíhajících událostí. Podrobněji se začala zkoumat také forma biblického textu, tedy literární styl, jehož správná interpretace umožnila přesnější výklad samotného textu. V katolickém prostředí se historicko-kritická metoda prosazovala pomaleji, za zlom můžeme považovat encykliku papeže Pia XII., *Divino afflante spiritu*.²⁶

Z těchto podmínek pak vzešla konstituce *Dei verbum*, konečná verze byla až čtvrtým textem dokumentu, jehož projednávání probíhalo během všech jednacích období koncilu. Na jeho sklonku 18. listopadu 1965 byla schválena a slavnostně vyhlášena. Pouhých 6 hlasů proti svědčí o tom, že konečný text byl skutečným kompromisem.²⁷

To, že liturgie bude patřit ke klíčovým tématům koncilu, bylo patrné už z množství podmětů, které k této otázce přicházeli. Koncilní otcové si všeobecně uvědomovali, že předkoncilní krize liturgie úzce souvisí v jejím zploštělém chápání, kterému chyběl opravdový duchovní prožitek věřících. Kladli proto důraz na liturgické vzdělávání kněží i laiků, vyzvali zejména ke zřizování zvláštních kateder

---

²⁴ Srov. PESCH, O. H., *Druhý vatikánský koncil 1962-1965: příprava, průběh, odkaz*. Praha: Vyšehrad, 1996, s. 262-266.

²⁵ Ibid., s. 266.

²⁶ Srov. Ibid., s. 266-267.

²⁷ Srov. RAHNER, K., Úvod k věroučné konstituci o Božím zjevení *Dei verbum*. In: *Dokumenty II. vatikánského koncilu*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002, s. 103.

liturgiky na teologických fakultách a seminářích.²⁸ Ke správné liturgické reformě se mají využívat i moderní technické prostředky, především sdělovací.²⁹ Zároveň už před koncilem bylo jasné, že samotné projednávání bude velmi náročné. Názorové spektrum bylo velmi pestré, od důsledných zastánců původní liturgie Pia V. až k příznivcům radikální reformy, kteří pocházeli nejčastěji ze západní Evropy. Tvořila se také hnutí odporu, z nichž nejznámější je Pianské bratrstvo exkomunikovaného francouzského arcibiskupa Lefebvra.³⁰

Nejdůležitější, ale zdaleka ne jediný význam konstituce *Sacrosanctum Concilium*, je v uvolnění možností pro užívání národního jazyka v liturgii. Požadavek užívání národního jazyka patřil k nejzávažnějším, mezi požadavky proreformních biskupů. Latina se z druhé strany dočkala razantní obhajoby konzervativních kruhů, ti v latině spatřovali jednak výraz církevní tradice, jednak také její obecnosti a univerzálnosti - stejná mše se konala u nás i na druhém konci světa.³¹

Obhájcem latiny také velmi nahrávala apoštolská konstituce Jana XXIII. *Veterum Sapientia* z roku 1962, v předvečer koncilu v ní velmi intenzivně obhajoval latinu. Její smysl, který u reformního papeže překvapuje. Latině totiž po zavedení národních jazyků hrozilo zapomnění a zánik, který by jistě nebyl na místě, proto vyrukoval Jan XXIII. s její obhajobou. V žádném případě se nejednalo o zpochybnění snah o přiblížení liturgie všem věřícím. Apoštolské konstituci je třeba rozumět jako výrazu úcty, jak k jazyku církevních otců a koncilů, který má církev chránit a v rozumné míře užívat.³²

Rozsáhlá předloha musela projít velkým množstvím pozměňovacích návrhů, ty se zpracovávaly od zahájení koncilu v říjnu 1962 až do května následujícího roku. Poté mohlo začít hlasování o jednotlivých částech a v prosinci o celém dokumentu, který byl přijat pozoruhodným poměrem hlasů 2147 proti 4.³³

---

²⁸ Srov. SC 14-18

²⁹ Srov. SC 20

³⁰ Srov. PESCH, O. H., *Druhý vatikánský koncil 1962-1965: příprava, průběh, odkaz*. Praha: Vyšehrad, 1996, s. 120.

³¹ Srov. Ibid., s. 121-222.

³² Srov. Ibid., s. 86-88.

³³ Srov. RAHNER, K., Úvod ke konstituci o posvátné liturgii *Sacrosanctum Concilium*. In: *Dokumenty II. vatikánského koncilu*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002, s. 127.

Gaudium et spes, pastorální konstituce o církvi v dnešním světě je dokument, který asi nejlépe vystihuje záměr koncilu. Tedy snahu církve navrátit se do světového společenství, nestát stranou, nevyhýbat se dialogu, ani diskusím o problémech, přihlásit se k odpovědnosti. Znovu musíme připomenout, že církve od druhé poloviny 19. Století, necítila přílišnou potřebu komunikovat se světem. Usilovala spíše o posílení vlastní identity a budování dokonalé společnosti uvnitř. Současně, církve nemohla vnímat překotný vývoj, který v tomto období hýbal světem. Proto koncil shlížel s velkou důvěrou k laickým hnutím a organizacím, uvědomoval si, že právě laici mají v dané době nejlepší porozumění světu. Proto se laici zapojovali do přípravy koncilu a byli žádáni o vypracování studií ke konkrétním problémům. Tato účast laiku na předchozích koncilech neměla obdoby, není proto divu, že vyvolala leckdy nesouhlas a volání po vyjasnění jejich úlohy. Jan XXIII. ještě vyhlásil, že práce a studie vytvořené laiky a kněžími neúčastníky koncilu, mají pouze soukromý charakter. Jeho nástupce Pavel VI. už nařídil účast laiků s poradním hlasem v přípravných grémiích.³⁴

*„Dne 24. dubna 1964 dostali tímto způsobem laici poprvé možnost nahlédnout do vznikajícího dokumentu. Ihned se angažovali a o něco později byli přizváni i ženy, které pak byli trvale přítomné na práci na pastorální konstituci.“*³⁵

Hlavním problémem při vzniku *Gaudium et spes*, byl charakter budoucího dokumentu. Šlo o nalezení schody mezi výrazně teologickou výpovědí, pastoračním apelem, biblickými východisky a konkrétními problémy současného světa. Bylo nutné sjednotit názory, nakolik má text zůstat nadčasový a nakolik se může pustit do řešení konkrétního problému, vyvážit se muselo oslovení věřících i nevěřících. Všechny tyto problémy vycházely zcela jistě z faktu, že s podobným dokumentem neměla církve zkušenost.³⁶ Charakter dokumentu asi nejlépe vyjadřuje jeho název, „*Pastorální konstituce*“, který je ovšem sám v sobě sporný.

---

³⁴ Srov. SKALICKÝ, K., *Radost a naděje*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2000, s. 55.

³⁵ PESCH, O. H., *Druhý vatikánský koncil 1962-1965: příprava, průběh, odkaz*. Praha: Vyšehrad, 1996, s. 307.

³⁶ Srov. SKALICKÝ, K., *Radost a naděje*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2000, s. 70.

„„Konstituce“ je totiž závazné podání nauky, popř. závazný disciplinární návod. Označení „pastorální“ však v sobě obsahuje odpověď na konkrétní danosti, užití obecného ve zvláštním, „pastorální“ výpovědi jsou tedy v zásadě překonatelné, poněvadž se konkrétní a zvláštní může rychle měnit. „Pastorální konstituce“ tak vlastně nemůže existovat, mají-li se oba pojmy brát v přesném významu.“³⁷

Odpověď na otázku, proč se koncil přesto rozhodl dokument takto označit, nalezneme v něm samotném.

„Konstituce se nazývá „pastorální“, protože opřena o naukové základy chce vyjádřit poměr církve k dnešnímu světu a člověku, proto ani v první části nechybí závěr pastorální ani v druhé části závěr naukový. Konstituce má být vykládána podle obecných pravidel teologického výkladu ovšem s přihlédnutím zvláště v její druhé části, měnícím se okolnostem, s nimiž věci, o nichž se zde pojednává, jsou svou povahou spojeny.“³⁸

Gaudium et spes však nemá prvořadě normativní charakter jako ostatně celý Druhý vatikánský koncil. *Gaudium et spes* je nejrozsáhlejší dokument Druhého vatikánského koncilu a je rozdělen na dvě základní části, první z nich je obecnější více teologická, více se v ní hovoří o církvi. Naproti tomu druhá část obsahuje zmínky o konkrétních problémech. Stejně významné jako obě tyto části jsou předmluva a úvodní výklad. Ten má výmluvný název „*Postavení člověka v dnešním světě*“. Církevní otcové zde konstruují základní myšlenku konstituce, že totiž církev musí lépe vnímat situaci ve světě, aby plnila svůj úkol církve sloužící Bohu i lidem. Jde o reflexi doby, která byla napsána před více, jak čtyřiceti lety, ale vystihuje i naši současnost. Na tomto základě je pak vystavěn celý dokument.³⁹

---

³⁷PESCH, O. H., *Druhý vatikánský koncil 1962-1965: příprava, průběh, odkaz*. Praha: Vyšehrad, 1996, s. 304.

³⁸*Dokumenty II. vatikánského koncilu*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002, s. 183.

³⁹Srov. GS 3, GS 4-10

Který při slavnostním závěrečném hlasování 7. prosince 1965 byl schválen 2309 hlasy proti 75. Současně koncilní otcové schválili také deklaraci o náboženské svobodě *Dignitatis humanae*.⁴⁰

Na závěr shrneme chronologii Druhého vatikánského koncilu, který je dělen do čtyř jednacích období. První jednací období probíhalo od 11. října do 8. prosince 1962. Tedy ještě za pontifikátu papeže Jana XXIII. Druhé období probíhalo od 29. září do 4. prosince, třetí období v od 14. září do 21. listopadu roku 1964 a poslední čtvrté období od 14. září do 8. prosince roku 1965. Poslední tři období se uskutečnily za pontifikátu papeže Pavla VI.⁴¹

1.3. Výsledky koncilu

Druhý vatikánský koncil vydal celkem čtyři konstituce, z toho dvě věroučné, krom *Dei verbum*, je to dokument o církvi *Lumen gentium* neboli světlo národů, je uveden jako první v sousledu dokumentů a je ze všech dokumentů nejdůležitější. Neboť diskuze o církvi byla pro koncil hlavním tématem. Hledání vlastní tváře církve bylo hlavním záměrem papeže Jana XXIII. Tento záměr, nakonec vyvrcholil ke dvěma církevním dokumentům. Jedním z nich je Pastorální konstituce o církvi v dnešním světě *Gaudium et spes* a druhým už zmíněná *Lumen gentium*. Nové impulsy koncilu v pohledu na církve se odrážejí i v dalších dokumentech.⁴²

Vysvětlení co je věroučná konstituce a jakou má pro křesťana závaznost uvádí teolog a účastník koncilu Karl Rahner v úvodu k této konstituci.

„I když podle jejího znění a pozdější papežské interpretace nebylo definováno žádné nové dogma, přece je konstituce učitelským výrokem nejvyššího učitelského úřadu katolické církve a je závazná pro náboženské svědomí katolíků. Slovem „věroučná“ je však dána ještě další skutečnost, která v této souvislosti není bezvýznamná. Konstituce není fundamentálně

---

⁴⁰ Srov. RAHNER, K., Úvod k pastorální konstituci o církvi v dnešním světě *Gaudium et spes*. In: *Dokumenty II. vatikánského koncilu*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002, s. 175.

⁴¹ MORIN, D., *Učení II. vatikánského koncilu*, Praha: Paulínky, 1999, s. 9.

⁴² Srov. PESCH, O. H., *Druhý vatikánský koncil 1962-1965: příprava, průběh, odkaz*. Praha: Vyšehrad, 1996, s. 66-67.

*teologická, podle 1. článku má v úmyslu důkladněji objasnit věřícím i ostatním lidem podstatu církve a její univerzální poslání.*⁴³

Tato slova *Lumen gentium* jsou však důležitá v tom, že aspekt chudoby řadí k samotné podstatě církve na místo dřívějších obrazu panství. Dalším významným poselstvím konstituce je pojednání o všeobecném kněžství, tedy podíl na Kristově kněžství všech pokřtěných. Tím se však nesmazává role nositelů kněžského svěcení. Původní návrh obsahoval čtyři kapitoly Tajemství církve, Hierarchická ústava církve a zvláště episkopát, Boží lid a zvláště laici a Povolání ke svatosti v církvi. Pohled na výsledný dokument ukazuje, že ho následující debata posunula ještě dál.⁴⁴

Požadavek vyzdvihnout úlohu laiků dosud zanedbávanou a v původním konceptu také nedoceněnou nakonec skončil kapitolou Boží lid, která je ve struktuře konstituce ještě před pojetím o episkopátu. Tento téměř revoluční posun také odpovídá snahám, progresivních koncilních otců o vyjádření církve jako společenství, Božího lidu. Proto se v této kapitole nerozlišuje mezi nositeli svěcení a laiky, všichni jsou jedním Božím lidem.⁴⁵

Ve třinácté kapitole je pak tato myšlenka všeobecnosti Božího lidu konkretizována. Teprve po této kapitole o Božím lidu, následuje kapitola o hierarchii, zde došlo také ke změně oproti prvnímu vatikánskému koncilu, ten byl orientován jednoznačně na postavu papeže. Druhý vatikánský koncil klade důraz na biskupy jako nástupce apoštolů, ti jsou základem další hierarchie pomocníků mezi nositeli svěcení i laiky. Není zde zpochybněna výpověď prvního vatikánského koncilu o papežské neomylnosti, stejné pozornosti se zde, ale dostává sboru biskupů.⁴⁶

Papež zůstává jeho hlavou, je však zároveň také biskupem. Jak to demonstroval Jan XXIII. při zahajovacím průvodu v chrámu svatého Petra, kdy si

---

⁴³ RAHNER, K., Úvod k věroučné konstituci o církvi *Lumen gentium*. In: *Dokumenty II. vatikánského koncilu*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002, s. 31.

⁴⁴ Srov. PESCH, O. H., *Druhý vatikánský koncil 1962-1965: příprava, průběh, odkaz*. Praha: Vyšehrad, 1996, s. 146.

⁴⁵ Srov. *Ibid.*, s. 147.

⁴⁶ Srov. *Ibid.*, s. 148-149.

vzal biskupskou mitru. Tím vyjádřil, že je jedním z biskupů a členem sboru, ale nijak nesnižuje pravomoci papežské.⁴⁷

Zajímavou částí pojednání o hierarchii je článek, který rozebírá službu jáhnů. Je nutné připomenout, že v tehdejší praxi bylo jáhenství chápáno pouze jako předstupeň kněžského svěcení. To vedlo k formálnímu vnímání jáhenství, které bylo v prvotní církvi důležitou a užitečnou službou. Koncil proto uznává za vhodné jáhenskou činnost definovat.⁴⁸

Dalším významným posunem koncilu je vztah církve ke křesťanům nekatolíkům a k nekřesťanům. Koncil, který pojmenoval církev společenstvím „*communium*“, vyjadřuje respekt a úctu k těm kdo jsou pokřtěni a nazývají se křesťany, avšak nevyznávají celou víru nebo nezachovávají jednotu společenství pod vedením Petrova nástupce.⁴⁹

„Mnozí totiž mají v úctě Písmo svaté jako směrnici víry a života a projevují upřímnou náboženskou horlivost, s láskou věří v Boha, Otce všemohoucího, i v Krista, Božího Syna a Spasitele. Jsou znamenáni křtem, který je spojuje s Kristem, ba uznávají a přijímají i jiné svátosti ve svých církvích nebo církevních společenstvích.“⁵⁰

Tento postoj znamenal radikální změnu přístupu katolické církve k jiným křesťanům. Na tomto příkladu se projevuje i ona důležitost křtu, kterou můžeme pozorovat v části, kde koncil hovoří o všeobecném kněžství, křest je totiž jedním ze spojovacích článků všech křesťanů. Na tyto spojovací články se chtěl koncil zaměřit, na místo dřívějšího přístupu kdy ve středu dění byly vzájemné rozdíly.⁵¹ Na tyto rozdíly navazuje článek, kde se slova o úctě a respektu rozšiřují i na věřící nekřesťanských náboženství.⁵²

Poslední osmá kapitola konstituce *Lumen gentium* pojednává o Panně Marii, přesněji: BLAHOŠLAVENÁ PANNA MARIA, MATKA BOŽÍ, V TAJEMSTVÍ KRISTA A

---

⁴⁷ Srov. PESCH, O. H., *Druhý vatikánský koncil 1962-1965: příprava, průběh, odkaz*. Praha: Vyšehrad, 1996, s. 79.

⁴⁸ Srov. LG 29

⁴⁹ Srov. PESCH, O. H., *Druhý vatikánský koncil 1962-1965: příprava, průběh, odkaz*. Praha: Vyšehrad, 1996, s. 153.

⁵⁰ LG 15

⁵¹ Srov. Ibid., s. 183-186.

⁵² Srov. LG 16

CÍRKVE. Nebylo také ani možné, aby se na koncilu o Panně Marii mlčelo. Pár let po dogmatické definici o tělesném nanebevzetí Mariině.⁵³

Dlouho se uvažovalo o tom, zda bude součástí konstituce o církvi nebo se stane samostatným dokumentem. Konstituce obsahuje také pastorační pokyny, které se týkají mariánské úcty. Ta má vycházet z víry nikoli ze slepé důvěřivosti nebo povrchního citu, má vest k oslavě Syna. Je to nepochybně reakce na přebujelé formy mariánské zbožnosti, kvůli nimž byla zastíněna podstata křesťanského učení. Očekávalo se, že tato kapitola vzbudí nelibost představitelů jiných křesťanských církví, které postavení Mariino v nauce nesdílejí. Vzhledem k tomu, že koncil formuloval velmi střízlivě a důsledně se pohyboval na půdě již dříve vyhlášených nauk, nedošlo k zásadním radikálním projevům a podstatnému narušení ekumenického dialogu.⁵⁴

Jak máme chápat konstituci Dei verbum a jak s ní zacházet se dočteme hned v úvodu dokumentu.

„Definitivní text je věroučná konstituce. Koncil sice nechtěl definovat nová dogmata, ale jeho věroučné konstituce jsou výroky nejvyššího učitelského úřadu katolické církve, které zavazují svědomí katolických křesťanů i těch, kteří učí, a proto se s nimi nesmí zacházet jen jako s pastoračním povzbuzováním.“⁵⁵

V úvodní části se dokument zabývá samotným pojmem Boží zjevení. Koncil zdůrazňuje, že tomuto pojmu nemáme rozumět jako poučování nebo sdělování pouček ze strany Boha, ale jako Boží sebezdělení.⁵⁶

V dalších článcích se pak hovoří o průběhu Božího zjevení člověku, o příslibu věčného vykoupení trvalé péči o lidský rod, jak jej zachycuje Starý zákon. Ten, konstituce přímo hodnotí jako přípravu cesty evangeliu.⁵⁷

---

⁵³ Papež Pius XII. vyhlásil 1. 11. 1950 dogma o nanebevzetí Panny Marie v apoštolské konstituci *Munificentissimus Deus*. Před ním papež Pius IX. vyhlásil 8.12. 1854 dogma o neposkvřněném početí Panny Marie bulou *Ineffabilis Deus*.

⁵⁴ Srov. PESCH, O. H., *Druhý vatikánský koncil 1962-1965: příprava, průběh, odkaz*. Praha: Vyšehrad, 1996, s. 188-191.

⁵⁵ RAHNER, K., Úvod k věroučné konstituci o Božím zjevení Dei verbum. In: *Dokumenty II. vatikánského koncilu*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002, s. 103.

⁵⁶ Srov. DV 2

V dalším článku se objevuje nové pojetí křesťanské víry, které navazuje na předchozí pohled, na Boha jednajícího. Také víra v koncilním pojetí ztrácí charakter slepé poslušnosti, ale stává se výrazem svobodně jednajícího člověka s rozumem a vůlí. Kapitoly, které přinášejí nová konstatování a vzbudili diskusi jak na koncilu, tak také po něm se týkají výkladu Písma podle historicko-kritické metody, použití Písma v katolické církvi, vztahu Písma a tradice anebo problematice učitelského úřadu církve.⁵⁸

Apoštolská tradice je dána do úzké souvislosti s písmem v tom smyslu, že jeho odkaz předává a oživuje. Koncilní otcové připomínají, že jedním z výrazů této součinnosti je kánon písma svatého, který vznikl až v po apoštolské době.⁵⁹

Také následující článek se zabývá vztahem Písma a tradice k celé církvi a učitelskému úřadu. Koncilní otcové v podstatě rozšířili výpovědi předchozího článku i na učitelský úřad. Konstatovali, že právě a jedině on, má úkol autenticky vykládat Boží slovo. Není však postaven nad něj nýbrž mu slouží tak, že učí jen to, co bylo předáno. Písmo, tradice a učitelský úřad tak podle koncilu tvoří jednotu a všichni svým způsobem přispívají ke spáse duší.⁶⁰

Církev byla postavena před nutnost vyslovení se o Boží inspiraci Písma svatého. Tuto nutnost vyvolal historicko-kritický výklad Bible, který mnohé texty postavil do jiného světla. Proto koncil výslovně zopakoval to, co bylo předmětem víry po celá staletí.⁶¹

Konstituce *Sacrosanctum Concilium* je sice dokumentem s průměrnou délkou, ale počet 130 článků nemá obdoby, toto strukturování svědčí o tom, že problematika je složitá. Proto se zaměřím na nejdůležitější části dokumentu. Zásadním prvkem v koncilním chápání liturgie je společenství místní křesťanské obce. Liturgie není vyhrazena pouze duchovním, mají se na ni podílet všichni věřící, s tím souvisí požadavek většímu porozumění liturgického dění mezi laiky.⁶²

---

⁵⁷ Srov. DV 3

⁵⁸ Srov. ALBERIGO, G., *Stručné dějiny II. vatikánského koncilu*. Brno: Barrister & Principal: 2008, s. 135-138.

⁵⁹ Srov. DV 9

⁶⁰ Srov. DV 10

⁶¹ Srov. DV 11

⁶² Srov. SC 11

Větší míra národních jazyků v liturgii, patří k hlavním změnám koncilu a slova o jejich zavedení v konstituci plně zapadají do záměru dokumentu, otevřít liturgii všem členům církve.⁶³

„Užívání latinského jazyka at' je zachováno v latinských obřadech; místní právo v této věci zůstává nedotčeno. Avšak ve mši při udělování svátostí i jinde v liturgii může být pro lid nezdědka velmi užitečné uplatnit národní jazyk. Budiž proto poskytnout mu více místa zvláště ve čteních a připomínkách v některých modlitbách a zpěvech; příslušné směrnice pro jednotlivé případy jsou obsaženy v dalších kapitolách.“⁶⁴

Mění se také ceremonie, aby byla srozumitelná všem věřícím.

„Čtení patří např. k pultu (ambonu), a jestliže kázání vykládá přečtenou lekci, respektive evangelium je nejlepší po čtení zůstat hned tam. Kazatelny zejména ty bohatě zdobené v pozdně gotických a barokních kostelích, se pak stanou nepotřebnou dekorací. Oltář se musí přiblížit k lidu. Ve starých kostelech se tudíž budou budovat nové oltáře na začátku chrámové lodi, zatímco starý oltář bude nadále poutat zraky návštěvníků, bude však nefunkční. U oltáře se už nebude muset chodit jako dříve, a tím odpadne množství ceremonií, poklekání, úklon před svatostánkem atd.“⁶⁵

Koncilní otcové si dobře uvědomovali, že liturgická reforma nekončí vyhlášením nových pravidel a předpisů. Bylo zřejmé, že zavedení národního jazyka bude mít v různých zemích různé podoby, které nelze centrálně regulovat, proto si nechal Vatikán jen dohlížecí a schvalovací pravomoci. Samotné provedení reformy mělo zůstat na národní úrovni v duchu principu subsidiarity, tedy řešení problému na co nejnižší úrovni. Vyjadřuje se k tomu již citovaná druhá část článku konstituce.⁶⁶

„Příslušná církevní autorita určitého území, popřípadě po poradě s biskupy sousedních oblastí téhož jazyka, má v mezích určených těmito

---

⁶³ Srov. PESCH, O. H., *Druhý vatikánský koncil 1962-1965: příprava, průběh, odkaz*. Praha: Vyšehrad, 1996, s. 345.

⁶⁴ SC 36, §1, §2.

⁶⁵ Srov. PESCH, O. H., *Druhý vatikánský koncil 1962-1965: příprava, průběh, odkaz*. Praha: Vyšehrad, 1996, s. 123-124.

⁶⁶ Srov. *Ibid.*, s. 124-125.

*směrnici právo rozhodovat o tom, zdali a jak může být uplatněn národní jazyk. Apoštolský stolec taková rozhodnutí přezkoumá, tj. potvrdí. Překlad textu určeného pro liturgii z latiny do národního jazyka, musí schválit příslušná územní církevní autorita, uvedená výše.*⁶⁷

Konstituce také hovoří o nových důrazech, které se mají při obnově liturgie dostat do popředí, jedná se především o větší zapojení Písma svatého do liturgického dění. Neokázalost, s níž se má odehrávat, atmosféra společenství, jež ji má charakterizovat a také větší zapojení laiků.⁶⁸

Vrcholem liturgie je eucharistická oběť, tedy mše, proto také části o eucharistii, patří významná část dokumentu. Ten zdůrazňuje jednotu a důležitost všech částí bohoslužby mezi nimi také, Božího slova. Koncil hovoří o celkové reformě mešního řádu, která zjednoduší obřady a umožní zbožnou a aktivní účast věřících. Opakuje se zde varování před změnami, které by narušily podstatu obřadů. Koncilní otcové hovoří také o celku mše, jehož obě části bohoslužba slova a oběti tvoří jeden celek.⁶⁹

Koncil také počítal s reformou svátostí, která by více odrážela jejich společenský charakter. Koncil nově doporučuje, aby se svátostí udílely ve společenství, ještě lepe při mši. Cílem těchto změn je především obnova duchovního vnímání svátostí, které se mnohde staly pouhým rituálem bez vnitřního obsahu pro udělovatele i příjemce. Zvláštní pozornost věnuje koncil křtu a to hlavně proto, že přibývá udílení této svátosti až v dospělosti. Koncil se proto velmi obšírně zabývá katechumenátem a obřady předcházejícími přijetí křtu. Inspiraci nalézá v praxi rané církve, která měla katechumenát velmi propracovaný. Konstituce věnuje pozornost také svátostinám, tedy dalším symbolickým obřadům při liturgickém dění. Koncil si byl vědom nutnosti zavést pořádek do rozbujelých obřadů žehnání, ve svém doporučení uvádí, že veškeré udílení svátostin, má sledovat především prospěch věřících v současné době. Jejich řád se má upravit, aby umožňoval co nejaktivnější účast laiků.⁷⁰

---

⁶⁷ SC 36, §3, §4.

⁶⁸ Srov. ADAM, A., *Liturgika: křesťanská bohoslužba a její vývoj*. Praha: Vyšehrad, 2001, s. 191.

⁶⁹ Srov. SC 47-56

⁷⁰ Srov. ADAM, A., *Liturgika: křesťanská bohoslužba a její vývoj*. Praha: Vyšehrad, 2001, s. 147.

Další oblastí liturgie, která vyžadovala naléhavou reformu, bylo posvátné officium neboli liturgie hodin. Koncilní reforma proto stanoví, že stěžejními body liturgie hodin jsou ranní a večerní chvály. Ostatní části se zjednodušují a upravují, aby odpovídali své denní době.⁷¹

Reformy se dočkal také liturgický rok, koncil přejímá dřívější důraz na zmrtvýchvstání a velikonoce. Usiluje navíc o to, aby se tato událost co nejvíce projevila v liturgickém kalendáři celého liturgického roku. Klade se proto důraz na posvátné doby, které se mají k velikonočním vztahovat. Nejvýraznějším odleskem velikonoce během církevního roku je, ale slavení každé neděle.⁷² Velkou pozornost věnoval koncil také umění, jedná se jak o výzdobu kostelů, tak i o liturgický zpěv nebo mešní vybavení. Právě liturgická hudba je typickou možností jak zapojit do svátostného dění celé společenství, tak tomu bylo ostatně i v předkoncilní době v mnoha zemích například i u nás, vyrostl lidový zpěv v době, kdy nebylo možné jiné zapojení laiků.⁷³

„Lidový náboženský zpěv je třeba promyšleně podporovat. Jde o to, aby při soukromých a veřejných pobožnostech i přímo při liturgických úkonech mohly, podle směrnic a předpisů rubrik, znít hlasy věřících. V některých územích, zvláště misijních, jsou národy s vlastní misijní tradicí; ta má velký význam pro jejich náboženský a sociální život. Této hudbě patří patřičná vážnost a přiměřené místo jak při utváření náboženského citění těch národů, tak při přizpůsobování liturgie jejich národní povaze.“⁷⁴

Umění v liturgickém prostoru znamenalo pro koncil velmi těžkou otázku. Na jednu stranu si otcové uvědomovali přeplněnost kostelů uměleckými předměty, které nezdůvodňovali k nesprávnému pojetí víry. Chrámy se měnily ve výstavní síně, na druhou stranu bylo zřejmé, že tato dřívější praxe vedla k vytvoření obrovských uměleckých hodnot, které i člověku dnešní doby naházejí vhodný duchovní prožitek. Závěr koncilu je proto střízlivý, spíše obecný, doporučuje se obezřetnost při instalaci uměleckých předmětů do kostelů. Prvořadě se má sledovat duchovní užitek věřících.

---

⁷¹ Srov. SC 89

⁷² Srov. SC 106

⁷³ Srov. ADAM, A., *Liturgika: křesťanská bohoslužba a její vývoj*. Praha: Vyšehrad 2001, s. 121.

⁷⁴ SC 118 a 119

Se stejnou obezřetností se má přistupovat k rekonstrukcím a modernizacím sakrálních staveb. Ty mají být především prostorem pro shromáždění věřících, tím se ale nemají automaticky zbavovat svého tradičního dědictví.⁷⁵

Vydáním konstituce *Sacrosanctum Concilium* pochopitelně církevní reforma neskončila, ale spíše teprve začala. Vznikaly nové mešní řády a další liturgické knihy. Pořizovali se překlady do národních jazyků. Bylo také nutné překonat rozpaky či přímý rozpor kněží a věřících v některých zemích, kteří se zdáli být reformou ohroženi. Jediným stínem tak zůstává odtržení francouzského arcibiskupa Lefebvra a jeho přívrženců shromážděných v tzv. Piánském bratrstvu ti koncilní reformu zcela odmítli a za jedinou legitimní formu liturgie považovali takzvanou Piánskou mši, nazvanou podle autora reformy 16. století papeže Pia V. Přes tyto drobné neúspěchy je potřeba reformu Druhého vatikánského koncilu označit za zdařilou, není však možné konstatovat, že je nyní u konce.⁷⁶

Krátce se také zmíníme, jaký význam měla pro koncil svoboda, které se nejvíce věnují dva dokumenty. Konstituce *Gaudium et spes*, z které se jak už bylo řečeno v průběhu koncilních jednání, stal samostatný dokument o náboženské svobodě, deklarace *Dignitatis humanae*. Částečně se ještě její obsah objevil v návrhu dekretu o ekumenismu. Významnou výpovědí, kterou mají tyto dokumenty společné, jsou slova o důstojnosti svědomí a vznešenosti svobody, více jsou rozvinuty v deklaraci o náboženské svobodě *Dignitatis humanae*. Samotný text je pak už možno považovat za skutečný požadavek katolické církve na náboženskou svobodu, jejím hlavním prostředkem je svědomí, kterým jednotlivý člověk vnímá příkazy Božího zákona. Koncilní otcové připomínají, že závazek hledat pravdu je podmíněn psychologickou svobodou bez vnějšího nátlaku. Velmi jasně to vyjadřuje druhý článek deklarace.⁷⁷

„Tento vatikánský sněm prohlašuje, že lidská osoba má právo na náboženskou svobodu. Tato svoboda záleží v tom, že všichni lidé musí být prosti nátlaku jak ze strany jednotlivců, tak ze strany společenských skupin a jakékoli lidské moci, takže nikdo nesmí být donucován v oblasti náboženství

---

⁷⁵Srov. PESCH, O. H., *Druhý vatikánský koncil 1962-1965: příprava, průběh, odkaz*. Praha: Vyšehrad, 1996, s. 109-110.

⁷⁶Srov. Ibid., s. 120.

⁷⁷Srov. Ibid., s. 1296.

*proti svému svědomí, ani mu nesmí být zabraňováno podle svého svědomí soukromě i veřejně, buď sám, nebo spolu s jinými, v náležitých mezích. Mimoto koncil prohlašuje, že právo na náboženskou svobodu je skutečně založeno na důstojnosti lidské osoby, jak nám ji dává poznat i zjevené Boží slovo i sám rozum. Toto právo lidské osoby na náboženskou svobodu má být uznáno v právním uspořádání společnosti, tak aby se stalo občanským právem.*⁷⁸

Závěrečné větě je možno porozumět tak, že koncil apeluje na státní zřízení všech zemí, aby aktivně náboženskou svobodu hájila. Tím dávají církevní otcové zřetelně najevo, že se tomu v mnoha zemích neděje. Nejmenovali sice konkrétní režimy, je zjevné, že se obracejí na komunistickou totalitu, když konstatují, že když občanská moc zasahuje do náboženských úkonů nebo jim zabraňuje, překračuje své meze. V samém závěru pak počínání takových režimů pranýřují. Zdůrazňují totiž, že náboženská svoboda patří k základním lidským právům. Zásadní pravomoci pro určení náboženského života pak koncil přisuzuje rodině.⁷⁹

Deklarace také zdůrazňuje, že požadavek náboženské svobody nelze vykládat jako libovůli. Připomíná, že zásadní mravní závazek vyzívá jednotlivce, aby měli na zřeteli práva druhých a prospěch celé společnosti. Odpovědné užívání náboženské svobody je podmíněno náležitou výchovou celé společnosti. Text získává vysokou aktuálnost zejména v našem prostředí totalitního státu, kde jsou zjevné příklady záměny svobody za svévoli.⁸⁰

„Kromě toho občanská společnost má právo bránit se proti rozmanitému zneužití, k němuž by mohlo docházet pod záminkou náboženské svobody; proto přísluší především občanské moci, aby poskytovala takovou ochranu. To se však nesmí dít svévolným způsobem nebo nespravedlivým nadržováním jedné straně nýbrž podle právních norem shodných s objektivním mravním řádem. Ty vyžaduje jak účinná ochrana práv všech občanů, tak i dostatečná péče o důstojný veřejný mír, který je spořádaným soužitím v pravé spravedlnosti, tak také povinný dozor nad veřejnou mravností. Jinak je třeba

---

⁷⁸ DH 2

⁷⁹ Srov. DH 5

⁸⁰ Srov. PESCH, O. H., *Druhý vatikánský koncil 1962-1965: příprava, průběh, odkaz*. Praha: Vyšehrad, 1996, s. 297.

ještě ve společnosti zachovávat zásadu celé svobody: svoboda musí být přiznána člověku v rozsahu co největším a nemá být omezována leda tehdy a v té míře jak je to nutné.⁸¹

---

⁸¹ DH 7

2. Implementace závěrů koncilu v českých a moravských zemích v letech 1965 - 1989

„Radost a naděje, smutek a úzkost lidí dnešní doby zvláště chudých a všech, kteří nějak trpí je radostí a nadějí, smutkem a úzkostí Kristových učedníků a není nic opravdu lidského, co by v jejich srdcích nenašlo odezvu, jejich společenství se totiž skládá z lidí, kteří jsou sjednoceni v Kristu. Při svém putování do otcova království jsou vedeni duchem svatým, přijaly zvěst o spáse, kterou mají předložit všem, proto také toto společenství cítí, že je těsně spjato s lidstvem a dějinami.“⁸²

Tento poměrně nadčasový text vypovídá také o době, ve které vznikl. Dalo by se říci, že je úvodem k *aggiornamentu* pokoncilních změn a zároveň pohledem do budoucnosti.

2.1. Církev v totalitním Československu

Pro církevní dějiny v Československu je období útlaku církve v totalitních systémech, klíčovým momentem 20. stol. Předností katolické církve byla bezesporu mezinárodní dimenze. To si uvědomovali i ideologové komunistického režimu. Proto byla v monstrprocesech s církevními představiteli, propagandou, ale především obžalobou diskreditován papež jako hlava Vatikánu a prozápadní špionáže.⁸³

„Marxismus viděl v člověku vrchol vývoje přírody a možnosti jeho osobní transcendence chápal výlučně nitrosvětsky. Vše existující považoval za skutečnost, která má výlučně hmotný základ. Duchovní svět byl schopen vidět jen jako nadstavbu v životě člověka a společenské jevy redukoval v podstatě vždy na jejich ekonomický základ. Náboženství považoval za projev odcizení člověka a předpokládal jeho zánik jako důsledek existence beztrídní

---

⁸² GS 1

⁸³ Srov. FIALA, P. – HANUŠ, J., *Katolická církev a totalitarismus v českých zemích*. Brno: CKD, 2001, s. 23-24.

společnosti, ke které chtěl lidstvo dovést. Považoval tedy v podstatě své sebeuskutečnění za absolutní budoucnost. Vulgární materialismus a na politickou ideologii redukované prvky marxismu pak považovaly náboženskou víru za směšný přežitek a nebyly schopny vidět ani kulturní přínos církvi v dějinách, ani smysl náboženství v přítomnosti. Z politického hlediska byla katolická církev komunistickou mocí prohlašována za spojence reakčních sil, kapitalistických mocností, případně za nástroj v rukách světového imperialismu.“⁸⁴

To jak se zbavit těchto reakčních sil měl komunistický aparát rozčleněno do tří fází. První dezinterpretace, měla za cíl vzbudit ve společnosti dojem o kladném vztahu komunistického režimu ke katolické církvi. Druhá fáze počítala s internací biskupů, církevních představitelů a postupným nahrazením prorežimním klérem. Za třetí oddělit místní společenství od Vatikánu a vytvořit tak národní církev, která by byla plně pod kontrolou státu a následně zničena.⁸⁵

Proto vznikla v roce 1948 tzv. Komise pro náboženské a církevní záležitosti, která se stavěla vstřícně k jednání s biskupskou konferencí, ve skutečnosti měla za úkol zdecimovat a ovládnout katolickou církev. Jako upevnění tohoto úkolu vznikl v říjnu 1949 Státní úřad pro věci církevní, v jehož čele stanul Alexej Čepička.⁸⁶ „Byl to bystrý člověk, šel bezohledně za svým cílem, jehož skutečný obsah se snažil dialekticky zastírat. Jeho snahy směřovaly k tomu, aby zjistil, na čem záleží církvi, a systematicky odsunoval to hlavní.“⁸⁷ Snahy o dohodu státu s katolickou církví definitivně skončily 10. června 1949, kdy bylo v Obecním domě v Praze, ustaveno „hnutí pokrokových katolíků“, tzv. Katolická akce, jejímž účelem bylo rozložení

---

⁸⁴ OPATRŇY, A., *Kardinál Tomášek a pokoncilní proměna pražské arcidiecéze*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství 2002, s. 100.

⁸⁵ Srov. HOLZER, J., *Role katolické církve v komunistickém režimu. Kausa Československo*. In: Fiala, P. – Hanuš, J., *Koncil a česká společnost. Historické, politické a teologické aspekty přijímání II. vatikánského koncilu v Čechách a na Moravě*, Brno, CDK 2000, s. 35.

⁸⁶ Alexej Čepička (1910-1990) - právník. V letech 1942-1945 vězněn v koncentračních táborech. Po válce odstartoval svou politickou kariéru v KSČ sňatkem s dcerou Klementa Gottwalda. V letech 1947-1948 se stal ministrem vnitřního obchodu, 1948-1950 byl ministrem spravedlnosti a generálním tajemníkem ÚAV NF. Poté působil jako ministr národní obrany do roku 1956 kdy byl zbaven stranických funkcí a zastával funkci předsedy Státního úřadu pro vynálezy a normalizaci. V roce 1963 byl z KSČ vyloučen.

⁸⁷ VAŠKO, V., *Neumlčená II. Kronika katolické církve v Československu po druhé světové válce II*, Praha: Zvon 1990, s. 25.

katolické církve zevnitř.⁸⁸ Původní význam Katolické akce byl zcela jiný. Původně, vznik laického apoštolátu Katolické akce inicioval papež Pius XI. ve své encyklice *Ubi arcano Dei Consilio*. Ta byla chápána jako prodloužená ruka hierarchického úřadu tam, kde bylo obtížné se pastoračně prosadit. Šlo tedy o celosvětové sdružení katolických laiků, které se podílelo na apoštolátu pod vedením kněží a řeholníků.⁸⁹ K nejznámějším uskupením ve světě patřilo dělnické hnutí mládeže v Belgii *JOC*⁹⁰ nebo studentské hnutí v kroužku *Frassati*.⁹¹ U nás byla činnost katolické akce známá také díky podpoře a prohlubování duchovního života v knihách a časopisech jako byla např. revue *Na hlubinu* vydávaná v letech 1926 -1948.⁹²

S novým náboženským zákonem vznikají pozice církevních tajemníků, které ovládají diecéze na úrovni okresů a krajů. Ty se snaží věřící přesvědčit o kladném vztahu komunistického režimu ke katolické církvi. Následuje odtržení církevní hierarchie od věřících a snaha o dosazení osob prorežimních nebo alespoň loajálních tehdejšímu režimu. Poslední snahou komunistického režimu bylo úplné odtržení od Říma a snaha o fungování katolické církve, na úrovni národní církve řízené komunistickou stranou.⁹³

Následovala strategie, uvěznit biskupy a izolovat tak jednotlivé farnosti a přerušit kontakt místní církve s Vatikánem. Proto byly také vypovězeny diplomatické styky, proto se konaly nesmyslné soudní procesy s vysokými představiteli řádů i některými biskupy, proto byli další biskupové internováni. K vypovězení vatikánského diplomata došlo 16. března 1950. Ministerstvo zahraničních věcí vyhoštění mons. Ottavia de Livy, zdůvodnilo, jako zneužití jeho pravomocí, které zasahovalo do vnitřních záležitostí Československé republiky.⁹⁴ Církevní hierarchie a její organizace tak přešla v podstatě do kontroly státní moci. Ta v církvi viděla natolik velké nebezpečí, že činnost kněží a farností dozorovalo

---

⁸⁸SROV. BALÍK, S. – HANUŠ, J., *Katolická církev v Československu 1945-1989*. Brno: CDK, 2007, s. 71.

⁸⁹Srov. PESCH, O. H., *Druhý vatikánský koncil 1962-1965: příprava, průběh, odkaz*. Praha: Vyšehrad, 1996, s. 141.

⁹⁰ Jeunesse ouvrière chrétienne.

⁹¹ Název podle jménu italského studenta, který zemřel v pověsti svatosti.

⁹²Srov. VAŠKO, V., *Legendární profesor Kolakovič*, [online]. Teologické texty 2007/4. [cit. 2. listopadu 2011]. Dostupné na WWW: <http://www.teologicketexty.cz/casopis/2007-4/Legendarni-profesor-Kolakovic.html>.

⁹³Srov. HOLZER, J., Role katolické církve v komunistickém režimu. Kausa Československo. In: Fiala, P. – Hanuš, J., *Koncil a česká společnost. Historické, politické a teologické aspekty přijímání II. vatikánského koncilu v Čechách a na Moravě*, Brno: CDK, 2000, s. 35-36.

⁹⁴Srov. VAŠKO, V., *Neumlčená II. Kronika katolické církve v Československu po druhé světové válce II*. Praha: Zvon 1990, s. 128.

několik státních orgánů. Do roku 1968 tak církev dozoroval okresní a krajský církevní tajemník, dále samozřejmě sekretariát pro věci církevní ministerstva kultury a pod ně spadající zmocněnci na konzistořích. To vše ještě doplňovalo Poverenictvo školství a kultury spadající pod Zbor povereníkov Ústředního výboru komunistické strany Slovenska.⁹⁵

Desetiletí po krvavém účtování komunistického režimu s katolickou církví v tehdejší Československu, nastává období, které alespoň částečně napravovalo komunistické zločiny minulého desetiletí. Toto neplatí téměř vůbec, hovoříme-li o katolické církvi. Uvěznění biskupové a kněží byli sice většinou propouštěni, obvykle v poslední vlně amnestovaných, ale jejich návrat do pastorační služby byl však vyloučen. Nadále trvala internace některých biskupů, např. pražského arcibiskupa Josefa Berana, který od roku 1965 žil v římském exilu, kde v roce 1969 zemřel. Ostatní biskupové nedostali k výkonu své služby státní souhlas, např. světící biskup pražský Kajetán Matoušek, (který byl vysvěcen podobně jako Tomášek na základě tzv. Mexických fakult⁹⁶) dostal státní souhlas v roce 1968 pouze na rok. Pomocný biskup olomoucký Stanislav Zela, byl propuštěn z vězení v roce 1963 a až do své smrti byl v internaci. Biskup Karel Otčenášek po propuštění pracoval nejdříve v dělnickém povolání, po roce 1965 směl vykonávat kněžskou službu. Štěpán Trochta mohl vykonávat svůj biskupský úřad až po rehabilitaci v roce 1968. V dubnu 1969 jej papež Pavel VI. jmenoval kardinálem „*in pectore*“, toto jmenování bylo zveřejněno až v roce 1973. Brněnský biskup Karel Skoupý žil až do roku 1968 v internaci, poté vykonával krátce svůj úřad. Stejně na tom byl i českobudějovický biskup Josef Hlouch, který také zemřel v roce 1972. Většina diecézí byla tedy neobsazena a samozřejmě bylo v zájmu komunistické strany, aby to tak zůstalo.⁹⁷

---

⁹⁵ Srov. BALÍK, S. – HANUŠ, J., *Katolická církev v Československu 1945-1989*. Brno: CDK, 2007, s. 32-33.

⁹⁶ Název je odvozen od dispensů, které udělil papež Pius XI. pronásledované církvi v Mexiku během občanské války. Jedná se o úlevy např. od svěcení kněží a biskupů bez předchozího papežského souhlasu.

⁹⁷ Srov. BALÍK, S. – HANUŠ, J., *Katolická církev v Československu 1945-1989*. Brno: CDK, 2007, s. 81-93.

2.2. Kroky k naplnění koncilních změn

V 60. letech komunistický režim pouze převzal cíle předchozího desetiletí. Nadále usiloval o co největší kontrolu nad církví, kterou mu mělo zajistit právě izolování farností od biskupů a celé země od Vatikánu. V takové situaci pak v roce 1962 začal Druhý vatikánský koncil, kterého měli právo se zúčastnit všichni katoličtí biskupové v naší zemi.

Komunistický režim se ocitl v prekérní situaci, na jednu stranu nechtěl a nemohl pustit všechny biskupy, kteří by se stali svědky náboženské nesvobody u nás. Předpokládal, že by po jejich návratu značně vzrostl jejich vliv na kněze a věřící a státní moc by obtížně obnovovala svou kontrolu nad nimi. Na druhou stranu si režim nemohl dovolit ani zabránit účasti všech biskupů. Tehdejší svět věnoval velkou pozornost církvím za železnou oponou. Papež Jan XXIII. byl velký zastánce náboženské svobody. Československo navíc velmi usilovalo o dialog se západem zejména s ekonomických důvodů, hlásalo, že se všichni občané těší všem právům včetně svobody vyznání. Případná nucená neúčast biskupů na koncilu by tento obraz značně zpochybnila. Navíc režim potřeboval být informován o tom jaké nebezpečí má od koncilu očekávat. Na první část zasedání Druhého Vatikánského koncilu trvající od 11.10 do 8.12 1962, se dostala delegace československých biskupů, tvořili ji dva slovenští biskupové Ambróz Lazík⁹⁸ a Eduard Nécsey.⁹⁹ Biskup Robert Pobožný¹⁰⁰ se prvního zasedání koncilu nemohl zúčastnit, účastnil se až dalších koncilních období. František Tomášek se biskupem se stal už v roce 1950 tajně a za dramatických okolností. I když jeho svěcení komunistické moci neuniklo, nikdy ho neuznávala. Do Vatikánu tak Tomášek odjížděl jako administrátor farnosti Moravská Hůzová. Navíc byl jediným zástupcem českých biskupů, který se účastnil všech zasedání. Posledních dvou zasedání se zúčastnil jako apoštolský administrátor pražský.¹⁰¹

---

⁹⁸ Mons. ThDr. Ambróz LAZÍK. (1897- 1969) V letech 1950-51 byl v izolaci komunistické státní bezpečnosti, ve své rezidenci.

⁹⁹ Mons. Eduard NÉCSEY (1948-1968), Papež Pavel VI. ho jmenoval v roce 1968 za titulárního arcibiskupa.

¹⁰⁰ Mons. Robert POBOŽNÝ (1890- 1972), papež Jan XXIII. jej jmenoval apoštolským administrátorem rožňavské diecéze. Dlouhá léta žil v izolaci od své diecéze.

¹⁰¹ Srov. OPATRŇNÝ, A., *Kardinál Tomášek a pokoncilní proměna pražské arcidiecéze*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002, s. 38.

Teprve na sklonku koncilu roku 1965 byl jmenován správcem pražské arcidiecéze, v jehož čele byl až do roku 1991. Závěrečných jednání koncilu se účastnil také pražský arcibiskup Josef Beran ovšem za cenu, že se nesměl ke svým věřícím vrátit, tento zákaz nepominul ani v době politicko uvolnění u nás, kolem roku 1968, o rok později v římském exilu zemřel.

V dobových mediích není František Tomášek jako účastník koncilu pro jistotu zmiňován vůbec, nebo minimálně a na fotografie tiskovin se vešli pouze zástupci Mírového hnutí katolického duchovenstva, Plojhar a Beneš.

Vystupování našich biskupů na koncilu bylo spíše nenápadné a příliš není v literatuře o koncilu uváděno, nebylo však pasivní. Důvodů, proč nebyli výraznějšími osobnostmi koncilu, existuje více, např. dlouhá izolace naší církve od světa do nových proudů v teologii.¹⁰²

„Také je třeba zmínit, že Tomášek patřil k těm biskupům, kteří na koncilu neměli sebou skupinu teologů - odborných poradců. Doprovod, který byl našim biskupům na cestu Říma „přidělen“, se stával z exponentů Mírového hnutí katolického duchovenstva, kteří měli spíše biskupy hlídat, výjimkou byl biblista Jan Merell. Není také známo, že by se Tomášek připojil k nějaké skupině biskupů, která sebou teology měla, nebo že by se výrazně ucházel o pomoc českých teologů žijících v exilu, a tak si jejich práci posloužil. Tato skutečnost je zřejmě jedním z důvodů, proč na koncilu nevstupoval do výslovně teologických debat.“¹⁰³

Obecně lze říci, že se naši biskupové zapojovali do diskuze k tématům, s nimiž měli osobní zkušenost, jedním z nich byla sociální problematika. Při projednávání konstituce o církvi v dnešním světě *Gaudium et spes*. Zde naši biskupové, např. podali žádost, aby v rámci římské kurie vznikl sekretariát pro sociální otázky, jehož obdoba by měla fungovat u každého biskupského úřadu. Připojili se také k biskupům zejména z rozvojových zemí, kteří požadovali celosvětovou koordinaci světového boje proti nouzi, do kterého se dostávají rodiny přijetím většího počtu dětí. Část připomínek byla do koncilního dokumentu

---

¹⁰² Srov. OPATRŇY, A., *Kardinál Tomášek a pokoncilní proměna pražské arcidiecéze*. Karmelitánské nakladatelství, Kostelní Vydří 2002, s. 41.

¹⁰³ *Ibid.*, s. 41-42.

zapracovaná, některé se objevili v pozdějších dokumentech. Velmi zajímavá byla angažovanost našich biskupů při projednávání dekretu o ekumenismu, za zmínku stojí Tomáškův požadavek na zřízení papežského institutu pro studium ekumenických otázek. Z katechismu a učebnic náboženství mělo být odstraněno všechno, co podporuje neusmíření. Církev měla zavést také kající den, který by byl vyznáním našich vin na rozdělení církve a pokáním za ně. Lze tvrdit, že mnohé z těchto požadavků značně předstihli dobu. Vycházeli ze skutečnosti žité ekumeny křesťanských církví v zemi, kde vládl režim potírající vše křesťanské. Biskup Tomášek vypracoval a přednesl svých pět známých příspěvků ke sněmovním jednáním. V příspěvku o manželství a rodině přišel s návrhem na zřízení mezinárodní organizace, jež by pomáhala vytvářet vlastní domov mladým manželským párům. K diskusi o laicích poukázal na apoštolát laiků, který by měl začínat už v rodině. Ke konstituci o církvi v dnešním světě navrhl zřízení sekretariátu pro sociální spravedlnost. Do diskuse o ekumenismu vnesl požadavek na společnou modlitbu za jednotu církve a zavedení „Dne pokání“ a také zařazení ekumenické problematiky do katechismů. Nejzajímavějším příspěvkem byly návrhy, jak pracovat na sjednocení s pravoslavnými. Navrhoval všeobecný sněm, kde by se sešli jak biskupové pravoslavní, tak i ti katoličtí. Za tento návrh pravoslavní pozorovatelé biskupu Tomáškovu poděkovali osobně.¹⁰⁴

Posledního zasedání koncilu se zúčastnil také kardinál Josef Beran, arcibiskup pražský, po šestnáctileté internaci kdy byl zbaven svobody pro svou víru. Bylo pro něj jistě těžké se vžít do probíhajícího koncilu, přesto se zapsal do dějin tohoto sněmu projevem, který vzbudil velký ohlas.¹⁰⁵

„Citujme aspoň několik slov: „Tak se zdá, že i v mé vlasti katolická církev stále trpí pro to, co bylo v minulosti jejím jménem vykonáno proti svobodě svědomí, jako bylo v patnáctém století upálení kněze Jana Husa, nebo v sedmnáctém století vnější donucení velké části českého národa, aby zase

---

¹⁰⁴ Srov. SKALICKÝ, K., Biskup Tomášek na koncilu ve Věčném městě - viděný zorným úhlem tehdejšího Říma. In: *Kardinál Tomášek a koncil, Sborník ze sympozia k 10. výročí úmrtí kardinála Tomáška a ke 40. výročí zahájení 2. vatikánského koncilu*, Pastorační středisko Praha 2002, s. 105.

Srov. OPATRŇY, A., *Kardinál Tomášek a pokoncilní proměna pražské arcidiecéze*. Karmelitánské nakladatelství, Kostelní Vydří 2002, s. 38-39.

¹⁰⁵ Srov. Škarvada, J., *Nejdiskutovanější koncilní dokument*. Teologické texty 2003/1. [cit. 2. listopadu 2011]. Dostupné na WWW:< <http://www.teologicketexty.cz/casopis/2003-1/Nejdiskutovanejsi-koncilni-dokument.html>>.

přijal katolickou víru, podle zásady „cuius regio - eius religio“, jež byla uplatňována. Světská moc, i když chce sloužit katolické církvi, nebo to aspoň předstírá, ve skutečnosti takovými činy způsobuje trvalou skrytou ránu v srdci národa. Toto trauma brzdilo pokrok duchovního života a nepřátelům církve poskytovalo a poskytuje lacinou látku k námitkám.“¹⁰⁶

Komunistický režim v Československu viděl situaci trochu jinak.

„Zdá se, a tento tón často zazněl i v koncilních projevech, že křesťanství jakoby stále více tíhlo k tomu, pokusit se přivlastnit si lidské hodnoty realizované socialismem, jako hodnoty v „podstatě křesťanské“. Tato tendence dokazuje, že marxistický humanismus je skutečným dovršením a dialektickou negací (absorpcí) všech předcházejících humanismů, a tedy samozřejmě i abstraktního humanismu křesťanského.“¹⁰⁷

Biskup Tomášek vnímal koncil jako skutečný předěl v dějinách církve a zvláště jako šanci pro obnovu skutečného církevního života v naší zemi. Už během koncilních jednání komunikoval se svými věřícími v pražské arcidiecézi, kterou v únoru 1965 převzal. V červnu a v srpnu poslal list kněžím a věřícím a v listopadu toho roku adresoval kněžím a věřícím ještě z Říma poselství, kde mimo jiné uvedl.¹⁰⁸

„Usnesení koncilu jsou a navždy budou svědectvím naší víry. Tím však smysl a úloha koncilu nekončí, je zapotřebí, aby se slova církevního sněmu stala tělem, aby se stala viditelnými a hmatatelnými, aby přešla do života a aby se stala účinnou silou ke spáse nesmrtelných duší a světa.“¹⁰⁹

---

¹⁰⁶ Škarvada, J., *Nejdiskutovanější koncilní dokument*. Teologické texty 2003/1. [cit. 2. listopadu 2011]. Dostupné na WWW:< <http://www.teologicketexty.cz/casopis/2003-1/Nejdiskutovanejsi-koncilni-dokument.html>>.

¹⁰⁷ HRANIČKA, J., *Ekumenický koncil*, Praha: Socialistická akademie, 1967, s. 8.

¹⁰⁸ Srov. OPATRŇÝ, A., *Kardinál Tomášek a pokoncilní proměna pražské arcidiecéze*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002, s. 244-249.

¹⁰⁹ *Ibid.*, s. 251.

2.3. Pražské jaro

Už od poloviny šedesátých let bylo možno ve společnosti rozpoznat určité uvolnění. Novým nadechnutím bylo jmenování Františka Tomáška za apoštolského administrátora, k tomu došlo ještě v průběhu koncilu 18. 2. 1965. Jak k takové změně vůbec mohlo dojít, popisuje s jistou nadsázkou Václav Vaško.

„V roce 1965 byla uzavřena kompromisní dohoda s Vatikánem, podle níž byl pražský arcibiskup a nově jmenovaný kardinál Beran propuštěn z internace a mohl odejet do Říma s podmínkou, že se už nikdy nevrátí do vlasti. Prozatímním správcem pražské arcidiecéze se stal, pro obě strany jakžtakž přijatelný, tajně vysvěcený olomoucký biskup František Tomášek. Vatikán vzal v úvahu bezúhonnost jeho kněžského života a prominul mu účast v kněžském "mírovém" hnutí. Československý stát pak vzal v úvahu doporučení ministra Plojhara a Tomáškovu prominul, že byl na biskupa vysvěcen tajně, a že byl tři roky internován v Želivě. Kalkuloval s Tomáškovou vděčností a tím i manipulovatelností. Hluboce se v tom zmýlil.“¹¹⁰

To je možno vidět na tom s jakou rozhodností se Tomášek pustil do prosazování myšlenek Druhého vatikánského koncilu. Poměrně rychle se začala realizovat pokoncilní obnova liturgie, což zřejmě ovlivnila pozitivní nálada ve společnosti, která se snažila prosazovat pokrok. Tato inovace liturgie vyvolával ve společnosti, ale hlavně mezi věřícími pocit oproštění se od starého nesrozumitelného sloužení liturgie. Podobně také docházelo k úpravě bohoslužebného prostoru, což ukazovalo na důležitější a hlubší význam než bylo bohoslužebné vysluhování, kterému nebylo příliš rozuměno. Nově se setkávalo zapojení laiků do liturgie s velkým nadšením.¹¹¹ *„Tato proměna liturgie bezesporu přispěla i ke změně praktikované ekleziologie, která (i pod vlivem útlaku) přijímala prvky ekleziologie*

---

¹¹⁰ VAŠKO, V., *Pátá kolona v církvi*, [CD-ROM], Texty Pastoračního střediska III., Praha, FMM.CZ 2000.

¹¹¹ Srov. OPATRŇY, A., Biskup Tomášek a uskutečňování koncilu v pražské arcidiecézi. In: *Kardinál Tomášek a koncil, Sborník ze symposia k 10. výročí úmrtí kardinála Tomáška a ke 40. výročí zahájení 2. vatikánského koncilu*, Pastorační středisko Praha 2002, s. 120-121.

communia.¹¹² Liturgická obnova se uskutečňovala převážně jen prostřednictvím liturgie, jelikož dostupnost Písma v té době nebyla možná, koupit Bibli v knihkupectví bylo nemyslitelné, částečně mohl pomoci do té doby jediný český překlad Bible Kralické. V lednu 1961 začal vznikat nový překlad Bible z popudu Československé církve evangelické, postupně se skupina překladatelů rozrostla a dostala také ekumenický charakter. Tuto aktivitu František Tomášek podporoval, ostatně se tak naplňovaly hned dvoje snahy koncilu, dostupnost Božího slova a ekumenismus. Překlad postupně vycházel jako studijní texty v evangelickém nakladatelství Kalich, po jedné nebo více knihách, ke kompletnímu vydání bez deuterokanonických knih došlo v roce 1979. K dokončení překladu deuterokanonických knih iniciovaného biskupem Tomáškem došlo až v roce 1985, kdy vyšel kompletní překlad s jeho předmlouvou, ve které se odkazuje na 21 a 22 článek konstituce *Dei verbum*.¹¹³

Krátké svobodné nadechnutí ukončila okupace „spřátelených vojsk“ a zdálo se, nic už nebude jako před tím.

*„Na začátku normalizace byli lidé vyhnáni z veřejného života na základě ideologického a „morálního“ hlediska: klíčovou otázkou se stal souhlas nebo nesouhlas s invazí vojenských sil 21. srpna 1968. Lidé se stávali vězni vlastního poraněného svědomí, s velmi rozšířeným ospravedlněním: „pro budoucnost našich dětí“.*¹¹⁴

V roce 1969 se začínají vytvářet skupiny s myšlenkou vzniku nové organizace sdružující katolické duchovní, které by tak nahradilo zaniklé Mírové hnutí katolického duchovenstva. Nově vznikající politické podmínky začínající normalizace byla pro bývalé členy Mírového hnutí katolického duchovenstva impulsem.

„Stará garnitura, mírových kněží se domnívala, že opět přišla její chvíle, a že bude jako hnutí politické i nadále na svém úseku pomáhat realizovat politické zásady vedoucí politické síly KSČ. Jejich doba však

---

¹¹²Srov. OPATRŇNÝ, A., Biskup Tomášek a uskutečňování koncilu v pražské arcidiecézi. In: *Kardinál Tomášek a koncil, Sborník ze symposia k 10. výročí úmrtí kardinála Tomáška a ke 40. výročí zahájení 2. vatikánského koncilu*, Pastorační středisko Praha 2002, s. 122.

¹¹³ Srov. OPATRŇNÝ, A., *Kardinál Tomášek a pokoncilní proměna pražské arcidiecéze*, Kostelní Vydří, Karmelitánské nakladatelství 2002, s. 207.

¹¹⁴ AMBROS, P., *Kam směřuje česká katolická církev?* Velehrad: Refugium Velehrad-Roma, 1999, s. 55.

*nenávratně minula. O přízeň mocných usilovala už skupinka mladších ctižádostivců.*¹¹⁵

Po rozhodnutí UV KSČ, který v květnu 1970 podpořil vznik sdružení, tzv. vlasteneckých kněží. Ti si do svého pojmenování přidali název encykliky Jana XXIII., která se stala jejich štítem po celou dobu.¹¹⁶ Nejen, že si jej dalo SKD ČSSR do svého znaku, ale především tak ospravedlňovalo svůj pro režimní postoj. Vzhledem k tomu, že se komunistická strana snažila o odříznutí komunikace místní církve od Vatikánu, odpovídalo tomu i jednání mezi státem a Vatikánem. Na druhou stranu se snažil Vatikán o utváření dobrých vztahů a vedení jednání, hlavní snahou bylo obsazení diecézí, sídelními biskupy a navrácení k původnímu uspořádání církve. Jednání probíhala hlavně od roku 1963 – 1974.¹¹⁷

Tomášek dobře věděl, jak těžké bude koncilní myšlenky naplnit, církev v Československu se jen těžko sbírala z vražedného řádění komunistů. Většina diecézí zůstávala bez biskupů a to platilo i nadále s výjimkou krátkého projasnění na konci 60 let. Došlo k silnému úbytku věřících, především střední a mladší generace. Stát si nadále osoboval kontrolu nad vzděláváním budoucích kněží, někteří duchovní s režimem spolupracovali. Teologové ztratili kontakt se světem a to v letech prudkého a zásadního rozvoje. Na rozdíl od jiných zemí se u nás o koncilu téměř nevědělo. Státem kontrolované sdělovací prostředky jej spíše ignorovali. Z tohoto výčtu je patrné, že mnoho věřících i duchovních chápalo spíše koncil jako zdroj nevhodných novot. Z toho plynula určitá liknavost v zavádění koncilní reformy do praxe, zejména v liturgii.¹¹⁸ V textu o knězi a pro kněze v době pokoncilní z roku 1968 tak musel Tomášek přednést zásadní obhajobu koncilu.

„Změnily se společenské vztahy, změnil se pracovní poměr, ve veřejném životě je takřka potřen rozdíl mezi mužem a ženou a mezi jejich činností... Změnila se pracovní náplň dne, vyspělá věda a technika změnila pracovní procesy a též záliby lidí, setřel se rozdíl mezi městem a venkovem,

---

¹¹⁵ VAŠKO, V., *Pátá kolona v církvi*, [CD-ROM], Texty Pastoračního střediska III., Praha FMM.CZ 2000.

¹¹⁶ Srov. BALÍK, S. – HANUŠ, J., *Katolická církev v Československu 1945-1989*. Brno: CDK 2007, s. 131-132.

¹¹⁷ Srov. KAPLAN, K., *Těžká cesta. Spor Československa s Vatikánem 1963-1973*. Brno: CDK 2001, s. 85.

¹¹⁸ Srov. OPATRŇÝ, A., *Kardinál Tomášek a pokoncilní proměna pražské arcidiecéze*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství 2002, s. 42.

svět se změnil rychlými dopravními prostředky a tak dále. Ptám se, bylo by možné hlásat dnes evangelium spásy stejným způsobem, který byl vhodný před padesáti, sty i více roky? Logicky uvažující člověk musí uznat, že je to nemožné, a že i ta nejvznešenější práce se starou a zastaralou technikou je již předem odsouzena k nezdaru. Pravdou však je, že i naše pastorační metody zaostali za velkým a překotným rozvojem kultury, civilizace, vědy, techniky.“¹¹⁹

S tímto vědomím vyzval biskup Tomášek kněze i laiky k práci na díle koncilové obnovy, které v roce 1968 založil. Před tím bylo jediným oficiálním církevním sdružením kolaborantské mírové hnutí katolického duchovenstva. Právě v jeho rámci se vedli prvotní diskuze o průběhu pokoncilních reforem v naší zemi. Později se nezávisle na něm vytvořilo akceschopné sdružení duchovních i stále aktivnějších laiků.

2.4. Dílo koncilové obnovy

13. a 14. května 1968 se na Velehradě konal ustavující sjezd Díla koncilové obnovy, z něj vyšly tři veřejné dokumenty, prohlášení ustavujícího sjezdu díla.

Prohlášení ustavujícího sjezdu Díla koncilové obnovy, Otevřený list občanům naší vlasti a Poselství křesťanským církvím a církevním společnostem. Sjezd také vytýčil tři obory pracovní náplně, kterými by se dílo koncilové obnovy mělo zabývat. V první řadě se jednalo o duchovní službu, tedy formaci kněží, liturgickou obnovu, nové pastorační podmínky, katecheze. Dalším bodem byl křesťanský život, zde byly důležité jednotlivé skupiny se zvláštní duchovní formací, jako jsou rodiny, děti, mládež a podobně. Třetí oblastí byla odborná činnost, práce v oblasti ekumenismu, diskuze o nových teologických podnětech, vzdělávání, péče o křesťanské umění a sdělovací prostředky, sociální práce. Ve všech těchto oborech zahájilo dílo koncilové obnovy činnost. Ještě před tím než se před nastupující normalizací uchýlilo do ilegality, dalo v těchto oblastech řadu cenných podnětů.¹²⁰ Některé vnitřní struktury církve se změnily jen nepatrně, jiné se nezměnily vůbec.

---

¹¹⁹ OPATRŇY, A., *Kardinál Tomášek a pokoncilní proměna pražské arcidiecéze*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství 2002, s. 43.

¹²⁰ Srov. *Ibid.*, s. 138-139.

Zavedení kněžských a pastoračních rad a další strukturální změny blokoval v naprosté většině svými předpisy a zásahy komunistický stát.¹²¹

Jednou z klíčových reforem koncilu byla liturgická reforma, zde je bezesporu velkou Tomáškovou zásluhou, že byla poměrně rychle a nenásilně uvedena do české církevní praxe. Napomohl tomu i příklad mnoha kněží, kteří po koncilní liturgii rychle přijali za svou a jejich farnosti se pak stali příkladem dalším. Důležitým prvkem liturgické reformy byly překlady a nová vydání liturgických knih. Zde církev narážela na neochotu státu, když už nechtěl spolupracovat tak alespoň bránil činnosti církve.

„Byla vytvořena Česká liturgická komise a z každé diecéze byli jmenováni dva členové. Za Olomouc P. František Gavlas a Josef Kunický, za Brno Dr. Josef Bradáč a Ladislav Simajchl, za Český Těšín Antonín Veselý a Miroslav Klisz, další z Čech a Slovenska. V práci brzy vynikl Josef Kunický. Z jeho popudu vznikly i homiletické pomůcky zvané „Homiletické směrnice“. Nástupcem se stal Klisz a vedl Homiletické směrnice přes 30 let, až do doby, kdy je nahradilo Fermentum.“¹²²

Ještě na konci 60let bylo v časopise duchovní pastýř publikováno sedm koncilních dokumentů včetně klíčové konstituce o liturgii Sacrosanctum Concilium. Ucelený výtisk všech dokumentů vyšel v češtině až v roce 1994, stejně jako pokoncilní kodex církevního práva. Během 70 a 80 let se věřícím dostávalo alespoň překladů liturgických knih, včetně sedmi svazků mešních čtení neboli lekcionářů a kompletního vydání římského misálu. Církev také od sedmdesátých let používala nové obřady pro udílení svátostí, k nimž patřičné překlady měla. Zdržení postihlo např. liturgii hodin neboli breviář, který vyšel až na sklonku 80 let, nebo obřadu křtu dospělých. „Denní modlitby církve nejprve provizorními překlady a vydáními breviáře, později velkorysým zahraničním darem tisíců exemplářů zkrácené verze

---

¹²¹ OPATRŇY, A., Biskup Tomášek a uskutečňování koncilu v pražské arcidiecézi. In: *Kardinál Tomášek a koncil, Sborník ze symposia k 10. výročí úmrtí kardinála Tomáška a ke 40. výročí zahájení 2. vatikánského koncilu*, Pastorační středisko Praha 2002, s. 123.

¹²² GRAUBNER, J., *Kněžské osobnosti, Medailony kněží Arcidiecéze olomoucké ve 20. století*. Olomouc: MCM 2010, s. 72.

breviáře.“¹²³ Chybějící knihy nahrazovala vydání z exilu nebo samizdatové výtisky. To ovšem nemohlo pro potřeby církve postačit.

Doba normalizace nebyla církvím nikterak nakloněna, mnoho kněží ztrácelo státní souhlas, tehdy nutný k vykonávání státní správy. Leckdy jim byl odňat zcela bezdůvodně, často také právě pro jejich agilní činnost v obnově farnosti v po koncilním duchu, která napomáhala vytvořit živé a vzdělané společenství. Laici, kteří na tomto díle spolupracovali, měli zpravidla blízko k protikomunistické opozici a disentu.

Úloha Františka Tomáška proto nebyla nikterak jednoduchá a je těžké ji hodnotit. Svou roli jistě sehrála státem obnovená bariera mezi českou církví a Vatikánem. Z mnoha vyjádření svatého stolce vyplívá, že byl o situaci v naší zemi informován velmi nepřesně a tendenčně. Příkladem může být výzva biskupu Tomáškoví, aby s činností díla koncilové obnovy v roce 1968 vyčkával.

V době nejtěžší normalizace proto většina aktivit probíhala v ilegality, sloužily k tomu známé bytové semináře, samizdatové tiskoviny, salesiánské chaloupky nebo fary v pohraničí, kam byli přemísťováni režimu nepohodlní duchovní. Oficiální místa reprezentovaná Františkem Tomáškem od roku 1977 pražským arcibiskupem a kardinálem se omezila spíše na tichou podporu.

„Velký vliv na něj měl Jan Pavel II. od chvíle, kdy se stal papežem. Zve jej do Říma, posílá za ním na krátkou návštěvu některé kardinály, aby jej povzbudil. Kardinál Tomášek začíná mluvit v zahraničí hlasitěji o církevní situaci u nás, obrací se na vládu s požadavky náboženské svobody, podporuje laické iniciativy.“¹²⁴

Od poloviny 80. let však hlas křesťanů po svobodě sílil, jak dokumentovala Velehradská pouť v roce 1985. Bylo patrné, že režim zdaleka nedokáže těmto hlasům čelit s tak bezohlednou brutalitou, jak tomu bylo v předchozím desetiletí.

---

¹²³ OPATRŇY, A., Biskup Tomášek a uskutečňování koncilu v pražské arcidiecézi. In: *Kardinál Tomášek a koncil, Sborník ze symposia k 10. výročí úmrtí kardinála Tomáška a ke 40. výročí zahájení 2. vatikánského koncilu*, Pastorační středisko Praha 2002, s. 123.

¹²⁴ GRAUBNER, J., *Kněžské osobnosti, Medailony kněží Arcidiecéze olomoucké ve 20. století*. Olomouc: MCM 2010, s. 129

2.5. Desetiletí duchovní obnovy národa

Tato kapitola završuje jednu z nejvýznamnějších událostí, které vedli k ukončení vlády komunistického režimu v Československu, ale také naplňovala závěry Druhého vatikánského koncilu. Ať už tím, že ve společnosti vyvolávali touhu po náboženské svobodě nebo podněcovali k ekumenismu, nebo také přinášeli nové formy pastorace.

První impuls k uskutečnění projektu Desetiletí duchovní obnovy národa se zrodil v ideji Tomáše Halíka, který společně s Petrem Piťhou uvažoval jak oslavit milénium svatého Vojtěcha. Na přípravě Desetiletí duchovní obnovy se podílelo mnoho jednotlivců, dokonce vznikl výbor, ve kterém byli Petr Piťha, Václav Malý, Václav Benda, manželé Freiovi, Michal Holeček, Tomáš Květák, Dominik Duka, Václav Vaško, Tomáš Klepek a řada dalších, hlavně laiků, někdy dojížděl biskup Otčenášek. Pak vznikl ilegální výbor, který jmenoval kardinál Tomášek. Předsedou byl nový světitel biskupa Antonín Liška a místopředsedou Tomáš Halík, výbor se skládal ze zástupců všech diecézí.¹²⁵

Desetiletí bylo původně zamýšleno jako příprava na oslavu tohoto milénia. Později, bylo ke každému roku desetiletí přiřazeno určité téma pozitivně formulované podle desatera a na každý rok vybrán český patron.

„Desetiletí neznamenal jen program namířený do blízké budoucnosti, ale jeho vznik znamenal zviditelnění určité pokoncilní setby, která v církvi rostla a zrála nepozorovaně a skrytě. Ačkoli výslovně nenavazovalo na program Díla koncilové obnovy, představovalo téměř po dvaceti letech iniciativu, zaměřenou velmi podobným směrem. A jeho cíl, mravní a duchovní obroda církve a spolu s ní podnícení této obnovy v celém národě, se krylo ze základními intencemi koncilu jak, co se týče vnitřní obnovy života církve, tak pokud jde o nezištný příspěvek církve k obnově světa.“¹²⁶

---

¹²⁵ Srov. *Oficiální stránky Tomáše Halíka* [online]. HALÍK, T., JANDOUREK J, *Ptal jsem se cest.*, Praha, Portál 1997. [cit. 2. listopadu 2011]. Dostupné na WWW:<<http://www.halik.cz/ukazky/kap21.php>>.

¹²⁶ OPATRŇY, A., *Kardinál Tomášek a pokoncilní proměna pražské arcidiecéze*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství 2002., s. 176.

Šlo především znovunalezení hodnot ve společnosti a také o určitou reflexi sama sebe a tradice. Protože myšlenka desetiletí duchovní obnovy národa končila v roce 1997, zmiňovaným milénium byla také brána jako příprava na blížící se tisíciletí. Základní strukturu Desetiletí tvořila témata, která měla oslovit jednu oblast života církve. Spolu s patronem tak tvořily určité téma, které mělo oslovit věřící i společnost. Dalším prohloubením této myšlenky bylo připojení světce k řeholní rodině nebo také odkázat na regiony, ke kterým měly světci určitý vztah. Odkaz na místa vztahující se ke světcům vyvolal projevy náboženské úcty, spojené s netradičními formami pastorce. Konali se poutě, přednášky, diskuse, adorace a koncerty. Desetiletí mělo být také ekumenickou akcí, která by spojila věřící různých církví a také, aby stmelila katolickou církev. Ekumenický ohlas Desetiletí, byl ovšem zanedbatelný, většina představitelů nekatolických církví bylo raději ostražitých a nechtělo riskovat nemilost vůči sobě a svým církvím.¹²⁷

Vyhlášení Desetiletí duchovní obnovy národa, společným pastýřským listem, v listopadu 1987 bylo velkou posilou věřících. Tím byl tedy započat rok, který se věnoval tématu „Služba životu. Nezapomínejte! Milujte se navzájem!“ a patronkou byla blahoslavená Anežka Česká.¹²⁸

Největší význam měla první dvě léta (1988-1989). „Tehdy bylo Desetiletí jakýmsi řečištěm, které svedlo dohromady velkou část nadšení, očekávání a duchovní aktivity, které se v probouzející církvi ukazovaly, a přinášelo zcela konkrétní inspiraci.“¹²⁹

Síla tohoto řečiště byla ovšem silnější v pražské arcidiecézi, ze které vycházel impuls. Trochu jiná byla situace v olomoucké arcidiecézi, kde v listopadu 1987 zemřel biskup Josef Vrana a k obsazení biskupského stolce došlo až v červenci 1989, Františkem Vaňákem. Proto se v mnoha farnostech význam desetiletí smrškl, na vyvěšení témat Desetiletí na nástěnku kostela.

I v tomto období bylo nelehké najít pochopení pro náboženskou svobodu, vypovídá o tom i následující výpověď. Několik málo dní před „Sametovou revolucí“

---

¹²⁷ Srov. *Oficiální stránky Tomáše Halíka* [online]. HALÍK, T., JANDOUREK J, *Ptal jsem se cest.*, Praha, Portál 1997. [cit. 2. listopadu 2011]. Dostupné na WWW:<<http://www.halik.cz/ukazky/kap21.php>>.

¹²⁸ Srov. OPATRŇY, A, *Kardinál Tomášek a koncilní proměna pražské arcidiecéze*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství 2002., s. 177-178.

¹²⁹ *Ibid.*, s. 179.

se tisíce lidí vydalo na pouť do Říma, při příležitosti svatořečení Anežky České. V brzkých ranních hodinách očekávali na olomouckém hlavním nádraží sami. Proto se jako správní poutníci začali modlit růženec, to ovšem nenechalo chladným personál hlavního nádraží, který na poutníky zavolal policii.¹³⁰

Původně se předpokládalo, že by mohl papež Jan Pavel II. Anežku Českou přijet svatořečit do Prahy to, ale státní úřady nedovolily. Úřady nakonec ustoupily alespoň v tom, že dovolily tisícům věřících, včetně těch, kteří dlouho na Západ nesměli, odjet do Říma na kanonizaci. V neděli 12. listopadu proběhla kanonizace a den poté se uskutečnila audience jedenácti tisíc českých a slovenských poutníků u Svatého otce. 17. listopadu se již události v Československu jevily jinak.¹³¹

„Václav Malý vyzval zástupy ke smíření a odpuštění, k modlitbě Otčenáše s pohledem na katedrálu a s důrazem na slova¹³² "odpusť nám naše viny, jako i my odpouštíme našim viníkům." Byla to naprosto nezapomenutelná chvíle, tam už nešlo o politický zápas, nýbrž o duchovní uzdravení.“¹³³

Paradoxní je, že to co se ještě před pár dny jevilo, jako zcela nemožné v těch největších fantaziích stávalo se skutečností

V roce 1989 tak komunistická diktatura definitivně padla, proces pokoncilní obnovy tak konečně dostal svobodný rámec, každý křesťan má možnost seznámit se s překlady koncilních dokumentů a přečíst si komentáře k nim a další literaturu.

Závěr

Může se zdát, že prosazování pastorální konstituce *Gaudium et spes* nebylo nikterak závratné, ale její podstata se ukázala, jako zásadní si uvědomění v jakém

---

¹³⁰ Srov. *Kamínky: drobná svědectví o pronásledování křesťanů v době komunistické totality i o jejich snahách o svobodu a blaho vlasti*. 4. (uspořádáno kolektivem spolupracovníků pod patronací Karla Otčenáška), Hradec Králové, 2002, s. 179.

¹³¹ Srov. *Oficiální stránky Tomáše Halíka* [online]. HALÍK, T., JANDOUREK J, *Ptal jsem se cest.*, Praha, Portál 1997. [cit. 2. listopadu 2011]. Dostupné na WWW:<<http://www.halik.cz/ukazky/kap21.php>>.

¹³² Srov. *Ibid.*

¹³³ *Ibid.*

světě žijeme a jakým směrem se budeme ubírat. S odstupem času nám může připadat zásadnější, důležitost pokoncilním změn Československu zejména ve viditelných změnách církve. Ale konstituce *Gaudium et spes* přesně naplňuje ono otevření se pro vanutí Ducha svatého. „*Lidský duch je světlo od Hospodina; to propátrá všechny nejvnitřnější útroby.*“¹³⁴ Snahou tedy bylo utřídit okolnosti, které proměnily katolickou církev v nábožensky nesvobodné době. Pro kterou byly koncilní dokumenty skutečným darem a požehnáním i pro ty, kteří upadli do skepse doby.

„Pastorace striktně omezena pouze na kostely a na činnost duchovních s tzv. státním souhlasem k výkonu duchovenské činnosti, a stala se tak nutně převážně pastorací svátostnou. Tento zúžený styl pastorace v nemalé části církve v naší zemi doposud přežívá. Překážky, které stát za totality kladl veřejně působícím kněžím a řeholím, nepůsobily jen negativně. Vyvolaly také řadu nových řešení, která vedla k tomu, že se na pastoraci neoficiálně, ale účinně podíleli více či méně připravení laici. Také práce tajně vysvěcených kněží přinesla cenné zkušenosti, především v oblasti pastorace zaměřené na konkrétní kategorie věřících. Tyto zkušenosti byly po sametové revoluci dále jen částečně rozvíjeny. Bylo by žádoucí v rozvoji a prohlubování (ne konzervování!) dále pokračovat. Nelze v nich totiž vidět jen nouzová řešení, ale především legitimní uplatnění obecného kněžství věřících při zachování součinnosti komunitárního a hierarchického principu života farností a jiných církevních společenství. Podstatné ovšem není co největší početní uplatnění věřících ve farní pastoraci, ale co nejlepší využití obdarování, která jednotliví lidé mají, pokud mohou posloužit růstu konkrétní komunity.“¹³⁵

Srovnáme-li důvody svolávání předchozích koncilů, byl II. vatikánský koncil z historického hlediska vůbec prvním, který nebyl svolán za účelem odsouzení nějakých myšlenek či jejich nositele, ale byl svolán a deklarován jako pastorální. Tedy ne dogmatické okolnosti vedly k jeho svolání. Nikoli opomenutelnou okolností z hlediska významu lze považovat i skutečnost, že koncil byl koncipován jako

---

¹³⁴ Př. 20,27

¹³⁵ ŽIVOT A POSLÁNÍ KŘEŠŤANŮ V CÍRKVI A VE SVĚTĚ, Závěrečný dokument Plenárního sněmu katolické církve v ČR, Karmelitánské nakladatelství Kostelní Vydří, Praha 2007, čl. 154.

ekumenický, navíc se ho účastnili i laici. Což bylo do té doby v případě účasti laiků pro mnohé nepředstavitelné nebo neakceptovatelné. Druhý vatikánský koncil se tak vrátil synodálnímu principu s tím, že dosavadní dogmaticko-právní přístup nahradil dialogem.

Z hlediska výsledků koncilu lze jako nejvýznamnější považovat jeho čtyři konstituce, ve kterých katolická církev vyznává víru aplikovanou na konkrétní témata. *Sacrosanctum Concilium*, prvně přijatá konstituce o posvátné liturgii se stala základem pokoncilní liturgické reformy, především liturgie v národních jazycích, aktivnější účast věřících. Taktéž se zaměřila na pochopení významu liturgie v životě člověka a církve, její výuce a medializaci. *Lumen Gentium* neboli Světlo národů je druhou přijatou konstitucí, jejíž název vychází z počátečních slov: „Kristus je světlo národů“, církev se v ní zabývá sama sebou, svou podstatou a svým posláním a směřování ke Kristu. Třetí konstituce, *Dei Verbum*, pojednává o *Božím zjevení* a jeho významu pro církev. Poslední konstituce, *Gaudium et Spes*, neboli radost a naděje, je pastorální konstitucí o církvi v dnešním světě. Církev v ní vytyčuje svůj vztah k okolnímu světu. Empaticky se staví k problémům lidstva i jedince a poskytuje svůj návod k jejich řešení. V dekretech lze spatřovat jakési obecné směrnice. V prohlášeních či deklaracích se koncil vymezil vůči mimo křesťanským náboženstvím a vyjádřil ke křesťanské výchově a náboženské svobodě.

Je nepochybné, že Druhý vatikánský koncil měl obrovský dopad na život církve a samozřejmě vyvolal diskuzi mezi jeho kritiky či odpůrci jeho výsledků a následovateli či podporovateli koncilem schválených vizí. Pro mnohé to byl těžko pochopitelný obrat, který zcela změnil vztahy mezi katolíky a židy, který umožnil zahájit dialog s islámem a s dalšími nekřesťanskými náboženstvími. Díky koncilnímu nasměrování mohl papež Jan Pavel II. poprvé překročit bránu synagogy i bránu mešity. Tato rozhodnutí přinesla rovněž otevřenost vůči světu a silnou angažovanost ve prospěch lidských práv, zatímco právě na tyto skutečnosti byly v minulosti opomíjeny. Šokující pro mnohé současníky koncilu byly též změny v liturgii, jako např. národní jazyk při mších a postavení kněze čelem k věřícím.

Ačkoli byl koncil značnou částí teologů a ostatních členů církve přivítán s nadšením, jeho vliv nebyl pro mnohé tak zdaleka jednoznačný. Bližším poznáním koncilních dokumentů, lze odhalit hluboké a zásadní změny, které jsou zahaleny

v „diplomatické mluvě“, zřejmě z obavy nesouhlasného přijetí některých členů církve. Dodnes je obsah některých dokumentů mnohými vnímán jako diskontinuitní.¹³⁶ Proto je nutné číst koncilní dokumenty a vykládat je jako celek a nevytrhávat je ze souvislostí.

Koncilní změny se v české a moravské církvi neprojevíly bezprostředně a s takovou intenzitou, s jakou byly přijímány a rozvíjeny v zemích s demokratickým režimem. To se projevilo nejen v realizaci konkrétních kroků, které byly navíc ztíženy ochromením funkčnosti struktury diecézí a faktickým zamezením výkonu funkce jednotlivých biskupů, ale také nemožností otevřené diskuze, jakož i skutečností, že souborné vydání koncilních dokumentů bylo k dispozici až počátkem devadesátých let minulého století.¹³⁷

Jedním z významných období pro přijímání koncilních závěrů byla bezpochyby atmosféra konce šedesátých let, ačkoli to bylo ještě velmi krátce po koncilu, přece jen se dá hovořit o určité větší možnosti snadnější reflexe koncilu v českém prostředí. Ovšem toto období bylo příliš krátké, aby se dále svobodně rozvinulo. Otázkou zůstává, zdali nezůstalo v tomto rozvoji zakonzervováno a není-li zdrojem, z kterého místní církve čerpá dodnes. Zajímavé je též zjištění, že tehdejší komunistický režim se věnoval průběhu koncilu a jeho výsledkům, navíc znalost koncilu a jeho dokumentů některých pracovníků odpovědných za regulaci církevních aktivit, marxistických teoretiků a také reprezentantů represivního aparátu byla překvapivě hlubší než některých kněží.¹³⁸

Samozřejmě, že práce by mohla obsahovat informace týkající se dalších jednotlivých oblastí, kterých se koncilní dokumenty nebo jednotlivé proměny utvářející církve v Československu. Práce i autor si toho jsou vědomi a první část této práce pokládají za úplné minimum pro seznámení s Druhým vatikánským koncilem. Stejně tak druhou část považujeme za ne příliš do podrobně rozebírající onu proměnu. Pro nezasvěceného čtenáře je zde určitě mnoho důležitých informací, které ho uvedou do problému pokoncilního vývoje v totalitním Československu.

---

¹³⁶ Srov. ŠTAMPACH, I., Význam II. vatikánského koncilu. In: FIALA, P., HANUŠ, J. *Koncil a česká společnost, historické, politické a teologické aspekty přijímání II. vatikánského koncilu v Čechách a na Moravě*. Brno: CDK, 2000. s. 131.

¹³⁷ Srov. FIALA, P., HANUŠ, J. Průběh a význam koncilních změn v českém a moravském prostředí. In: *Koncil a česká společnost, historické, politické a teologické aspekty přijímání II. vatikánského koncilu v Čechách a na Moravě*. Brno: CDK, 2000. 185 s. 175.

¹³⁸ *Ibid.*, s. 176.

Anotace

Název práce: Proměna pastorační situace české katolické církve
po II. vatikánském koncilu.
The tranformation of the pastoral situation of the Czech Catholic
Church after II. Vatican Council.

Příjmení a jméno: Bureš Pavel

Katedra: Pastorační a spirituální teologie
Cyrilometodějská teologická fakulta
UP v Olomouci

Obor: Křesťanská výchova

Vedoucí práce: ThLic. Michal Umlauf

Počet stran: 55

Počet titulů použité literatury: 22

Rok obhajoby: 2011

Klíčová slova: implementace - katolická církev - komunismus- Druhý vatikánský
koncil - Pražské jaro - recepce - obnova - nesvoboda

Tato práce se zabývá popisem a charakteristikou implementace výsledků II. vatikánského koncilu v období náboženské nesvobody totalitního Československa. Především pak zdůraznění událostí, které měli význam pro recepci II. vatikánského koncilu. Seznamuje s důvody vzniku II. Vatikánského koncilu a jeho průběhem. Východiskem pro popsání pokoncilních změn jsou dokumenty II. vatikánského koncilu, zejména pak jeho čtyři konstituce a také historické události v Československu.

Annotation

Key words: implementation -Catholic Church- Communism - Second Vatican Council - Prague Spring - reception - recovery - lack of freedom

This work deals with the description and characteristics of the implementation of research results II. Vatican II in the religious oppression of totalitarian Czechoslovakia. Especially highlighting the events that have significance for the reception II. Vatican Council. Acquainted with the reasons for the II. Vatican II and its course. The starting point for describing changes in the post-conciliar documents are II. Vatican II, especially his four constitution and historical events in Czechoslovakia.

Bibliografie

- ADAM, A., *Liturgika: křesťanská bohoslužba a její vývoj*. Praha: Vyšehrad, 2001.
- ALBERIGO, G., *Stručné dějiny II. vatikánského koncilu*. Brno: Barrister & Principal, 2008.
- AMBROS, P., *Kam směřuje česká katolická církev?* Velehrad: Refugium Velehrad-Roma, 1999.
- AMBROS, P., Úvod k českému vydání. In: Špidlík, T. - Rupnik I. M., *Nové cesty pastorální teologie. Krása jako východisko*. Velehrad: Refugium Velehrad-Roma, 2008.
- BALÍK, S. – HANUŠ, J., *Katolická církev v Československu 1945-1989*. Brno: CDK, 2007.
- Dokumenty II. vatikánského koncilu*. Kostelní Vydří, Karmelitánské nakladatelství, 2002.
- FIALA, P. – HANUŠ, J., *Katolická církev a totalitarismus v českých zemích*. Brno: CKD, 2001.
- FIALA, P., HANUŠ, J., Průběh a význam koncilních změn v českém a moravském prostředí. In: *Koncil a česká společnost, historické, politické a teologické aspekty přijímání II. vatikánského koncilu v Čechách a na Moravě*. Brno: CDK. 2000.
- GRAUBNER, J., *Kněžské osobnosti, Medailony kněží Arcidiecéze olomoucké ve 20. Století*. Olomouc: MCM, 2010.
- HOLZER, J., Role katolické církve v komunistickém režimu. Kausa Československo. In: Fiala, P. – Hanuš, J., *Koncil a česká společnost. Historické, politické a teologické aspekty přijímání II. vatikánského koncilu v Čechách a na Moravě*. Brno: CDK, 2000.
- HRANIČKA, J., *Ekumenický koncil*. Praha: Socialistická akademie, 1967.
- Kamínky: drobná svědectví o pronásledování křesťanů v době komunistické totality i o jejich snahách o svobodu a blaho vlasti. 4.* (uspořádáno kolektivem spolupracovníků pod patronací Karla Otčenáška), Hradec Králové, 2002.
- KAPLAN, K., *Těžká cesta. Spor Československa s Vatikánem 1963-1973*. Brno: CDK 2001.
- KÜNG, H., *Malé dějiny katolické církve*. Brno: Barrister & Principal 2010.
- MORIN, D., *Učení II. vatikánského koncilu*, Praha: Paulínky 1999.
- OPATRŇÝ, A., Biskup Tomášek a uskutečňování koncilu v pražské arcidiecézi. In: *Kardinál Tomášek a koncil, Sborník ze symposia k 10. výročí úmrtí kardinála Tomáška a ke 40. výročí zahájení 2. vatikánského koncilu*. Praha: Pastorační středisko, 2002.
- OPATRŇÝ, A., Kardinál Tomášek a pokoncilní proměna pražské arcidiecéze. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002.
- PESCH, O. H., *Druhý vatikánský koncil 1962-1965: příprava, průběh, odkaz*. Praha: Vyšehrad, 1996.
- SKALICKÝ, K., Biskup Tomášek na koncilu ve Věčném městě - viděný zorným úhlem tehdejšího Říma. In: *Kardinál Tomášek a koncil, Sborník ze symposia k 10. výročí úmrtí kardinála Tomáška a ke 40. výročí zahájení 2. vatikánského koncilu*, Praha: Pastorační středisko, 2002.

- SKALICKÝ, K., *Radost a naděje*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2000.
- ŠTAMPACH, I., Význam II. vatikánského koncilu. In: FIALA, P., HANUŠ, J. *Koncil a česká společnost, historické, politické a teologické aspekty přijímání II. vatikánského koncilu v Čechách a na Moravě*. Brno: CDK, 2000.
- VÁŠKO, V., *Neumlčená II. Kronika katolické církve v Československu po druhé světové válce II*, Praha: Zvon, 1990.
- ŽIVOT A POSLÁNÍ KŘESŤANŮ V CÍRKVI A VE SVĚTĚ. Závěrečný dokument Plenárního sněmu katolické církve v ČR. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2007.

Použité elektronické publikace a internetové zdroje

- JEDIN, H., *Malé dějiny koncilů*, [online]. Praha, 12. 10. 2007, [cit. 2. listopadu 2011]. Dostupné na WWW: <http://revue.theofil.cz/revue-clanek.php?clanek=144>.
- Oficiální stránky Tomáše Halíka* [online]. HALÍK, T., JANDOUREK J, *Ptal jsem se cest*. Praha: Portál, 1997. [cit. 2. listopadu 2011]. Dostupné na WWW:<<http://www.halik.cz/ukazky/kap21.php>>.
- Škarvada, J., *Nejdiskutovanější koncilní dokument*. [online]. Teologické texty 2003/1. [cit. 2. listopadu 2011]. Dostupné na WWW:<<http://www.teologicketexty.cz/casopis/2003-1/Nejdiskutovanejsi-koncilni-dokument.html>
- Váško, V., *Legendární profesor Kolakovič*. [online]. Teologické texty 2007/4. [cit. 2. listopadu 2011]. Dostupné na WWW: <http://www.teologicketexty.cz/casopis/2007-4/Legendarni-profesor-Kolakovic.html>
- VÁŠKO, V., *Pátá kolona v církvi*, [CD-ROM]. Praha: Texty Pastoračního střediska III., FMM.CZ 2000.

Seznam zkratek a značek

KSČ	Komunistická strana Československa
např.	například
SKD PIT	Sdružení katolických duchovních Pacem in terris
srov.	srovnej
stol.	století
tzv.	takzvaný
UV KSČ	Ústřední výbor Komunistické strany Československa
Ibid	Tamtéž, na témže místě.

Značky církevních dokumentů

DH	Deklarace o náboženské svobodě/ Dignitatis humanae
DV	Věřoučná konstituce o Božím zjevení/Dei verbum
GS	Pastorální konstituce o církvi v dnešním světě/ Gaudium et spes
LG	Věřoučná konstituce o církvi/ Lumen gentium
SC	Konstituce o posvátné liturgii/ Sacrosanctum Concilium

Označení biblických knih převzato z ekumenického vydání BIBLE (Praha: ČBS, 2005) Př.- Přísloví, Sk.- Skutky apoštolů